

Mishandling i nære relasjoner

*Den nedre grensen for straffansvar etter
straffeloven § 282*

Kandidatnummer: 106

Antall ord: 14 525

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. desember 2018

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning.....	3
1.1 Problemstillingen	3
1.2 Presisering og avgrensing.....	5
1.3 Plan for den videre fremstillingen.....	7
2 Oversikt over rettskildebildet	8
2.1 Den primære rettsregelen	8
2.2 Lov- og forarbeidshistorikk.....	9
2.3 Rettspraksis	10
2.4 Hensyn bak bestemmelsen	11
2.5 Juridisk litteratur	11
3 Personkretsen som er vernet av straffeloven § 282.....	13
3.1 Oversikt over personkretsen.....	13
3.2 Den nedre grensen for samboerskap	14
3.3 Den nedre grensen for husstandsfellesskap.....	16
3.4 Den nedre grensen for ”noen i sin omsorg”	18
4 Den nedre grensen for hva som regnes som mishandling.....	21
4.1 Oversikt over hvilke handlinger som omfattes	21
4.2 Bestemmelsens kjerneområde	22
4.3 Den nedre grensen for ”alvorlig mishandler”	23
4.4 Den nedre grensen for ”gjentatt mishandler”	27
4.4.1 Mishandlingens karakter	28
4.4.2 Varighet.....	30
4.4.3 Antall krenkelser	32
4.4.4 Oppsummering	33
5 Nærmere om den nedre grensen for noen utvalgte typetilfeller.....	34
5.1 Den nedre grensen for psykisk mishandling	34
5.2 Den nedre grensen for oppdragervold.....	36
5.3 Barn som er vitne til at deres nærmeste utsettes for mishandling.....	39
5.4 Den nedre grensen for passiv medvirkning til mishandling.....	41
6 Avsluttende kommentar	44

Litteraturliste	46
Lover	46
Lovforarbeider	46
Høyesterettspraksis	47
Lagmannsrettspraksis	48
Litteratur	49
Rapporter	50

1 Innledning

1.1 Problemstillingen

Mishandling i nære relasjoner er et omfattende samfunnsproblem. 5,1 % av menn og 4,9 % av kvinner oppgir at de har opplevd alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen. Videre oppgir 8,2 % av kvinner og 1,9 % av menn å ha vært utsatt for alvorlig vold fra partner.¹ Mishandling vil kunne føre til livslange og alvorlige fysiske og psykiske plager for den utsatte.² Det er anslått at konsekvensene påfører det norske samfunnet kostnader på mellom 4,5 og 6 milliarder kroner årlig i form av tapt arbeidskraft, økt behov for politiresurser, hjelpetiltak i skolen, psykisk og fysisk helsehjelp, barneverntiltak og krisesenterhjelp.³

Lovgiver har gitt en egen bestemmelse om mishandling i nære relasjoner fordi de alminnelige straffebudene i straffeloven ikke vil være like godt egnet til å fange opp kompleksiteten og helheten som kjennetegner denne typen krenkelser.⁴ Det fremgår av lovforarbeidene at det er den vedvarende og gjentakende mishandlingen av den nærstående bestemmelsen primært tar sikte på å omfatte.⁵ I rettspraksis er det lagt til grunn at bestemmelsens kjerneområde er i hvilken grad krenkelsene gjør at den som rammes må leve under et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.⁶ Mishandling i nære relasjoner omfatter både fysiske, psykiske, seksuelle og materielle krenkelser.⁷ Dette illustrerer at et av hovedhensynene bak bestemmelsen er å beskytte den fysiske og psykiske integritet.

Problemstillingen for denne masteroppgaven er hvor den nedre grensen for straffeansvar går etter straffeloven § 282.⁸ Hovedfokuset vil være å klarlegge den nedre grensen for hvem som inngår i personkretsen bestemmelsen oppstiller, den nedre grensen for ”alvorlig eller gjentatt

¹ Siri Thoresen og Ole Kristian Hjemdal (red.), *”Vold og voldtekt i Norge – en nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv”*, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Rapport 1 / 2014, side 16-17, metode side 13

² Se blant annet NOU 2003:31 side 59-61 der det klarlegges hvilke fysiske og psykiske problemer kvinner som blir utsatt for partnervold sliter med i ettertid. Se side 63 om skadevirkninger for barn.

³ Ingeborg Rasmussen, Steinar Strøm, Sidsel Sverdrup, Haakon Vennemo, *”Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner”*, Vista Analyse, Rapport 2012/41 side 7

⁴ Magnus Matningsdal, *”Norsk spesiell strafferett”*, (2. utgave Bergen 2016), side 164

⁵ Ot.prp.nr.113 (2004–2005) side 37

⁶ Se blant annet Rt. 2010 s. 129 avsnitt 21, Rt. 2013 s. 879 avsnitt 30 og HR-2018-112-A avsnitt 18

⁷ Se Justis og beredskapsdepartementet, *”Et liv uten vold- Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014–2017*, side 1 og Kate Mevik, Ole Greger Lillevik, Oddbjørg Edvardsen (red.), Gunnhild Vehusheia, *”Vold mot barn-teoretiske, juridiske og praktiske tilnæringer”*, side 83

⁸ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

mishandler” og den nedre grensen for noen utvalgte typetilfeller. Den nedre grensen for straffeansvar etter straffeloven § 282 er viktig å klarlegge av flere grunner og den har betydning for flere ulike praktiske og rettslige forhold.

Den nedre grensen er avgjørende for om forholdet straffes etter straffeloven § 282, etter andre bestemmelser i straffeloven eller om krenkelsene ikke fører til straffansvar. Dersom gjerningspersonen slår sin ektefelle en gang, vil forholdet eksempelvis kunne omfattes av straffeloven § 271 om kroppskrenkelses, og ikke av straffeloven § 282. Bestemmelsen omfatter også krenkelses som alene ikke er straffbare etter andre straffebud, men som sett i sammenheng utgjør mishandling.

Kartlegging av den nedre grensen har også betydning for straffutmålingen. Det er stor ulikhet i både strafferamme og straffenivå mellom straffeloven § 282 og andre mildere straffebud. Strafferammen etter § 282 er fengsel i opptil seks år, mens strafferammen etter for eksempel straffeloven § 271 er fengsel i opptil ett år.

Den nedre grensen er også av betydning når det gjelder foreldelse av de straffbare forholdene.⁹ Mishandling i nære relasjoner vil kunne ha pågått i flere år før forholdet anmeldes og foreldelsesfristen avbrytes ved at det tas ut siktelse i saken.¹⁰ Dersom handlingene samlet sett omfattes av § 282, regnes det som et sammenhengende straffbart forhold som ikke foreldes selv om de tidligste hendelsene ligger langt tilbake i tid. Foreldelsesfristen etter § 282 begynner for øvrig å løpe når fornærmede fyller 18 år, og ikke fra det straffbare forholdet opphører jf. straffeloven § 87. Legges det derimot til grunn at forholdet ikke er omfattet av straffeloven § 282, må det vurderes om de enkelte forholdene kan straffes etter de øvrige bestemmelsene i straffeloven. Da er det en risiko for at noen enkeltstående hendelser er foreldet på siktelsestidspunktet. For eksempel vil en kroppskrenkelse være foreldet etter 2 år jf. straffeloven § 86 første ledd bokstav a.¹¹

Hvis saken etterforskes som en sak etter straffeloven § 282 vil dette også utløse flere rettigheter for fornærmede. For eksempel har fornærmede rett til å få oppnevnt bistandsadvokat i saker om overtredelse av straffeloven § 282 jf. straffeprosessloven § 107 a.¹² Den nedre grensen er også avgjørende for om det skal gjennomføres tilrettelagt avhør av

⁹ Se blant annet LG-2016-72427

¹⁰ Foreldelsesfristen avbrytes ved siktelsestidspunktet jf. straffeloven § 88.

¹¹ Se LG-2018-52038 om slaget mot C

¹² Lov om 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

barn etter straffeprosessloven § 239 første ledd. Fornærmedes rettigheter tilsier dermed at brudd på straffeloven § 282 blir ansett som en alvorlig overtredelse.

Den nedre grensens betydning tilsier også at grensen ikke må settes for lavt, slik at ethvert tilfelle av krenkelser i en nær relasjon omfattes av bestemmelsen. Den må heller ikke settes for høyt da bestemmelsen skal fange opp tilfeller der fornærmede har et særlig behov for vern.

1.2 Presisering og avgrensing

”Trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser” er i straffeloven § 282 listet opp som ulike måter å begå mishandling på. De fire første handlingsalternativene omfattes også enkeltvis av straffeloven §§ 271-274, 263, 254 og 251 om kroppskrenkelse, kroppsskade, trusler, frihetsberøvelse og tvang. I denne oppgaven avgrenses det mot en inngående tolkningen av disse straffebudene, utover det som er relevant for å klarlegge hva som ligger i vilkårene som brukes i straffeloven § 282.

Straffeloven § 283 gjelder grov mishandling i nære relasjoner, og ville vært relevant ved kartleggingen av den *øvre grensen* for straffansvar etter straffeloven § 282. Ettersom problemstillingen i oppgaven er den *nedre grensen* for straffansvar, avgrenses det mot denne bestemmelsen.

I punkt 5 vil det vurderes hvor den nedre grensen for straffansvar går for noen utvalgte typetilfeller som er særlig praktiske. Det er også andre typetilfeller som kunne vært drøftet. På grunn av oppgavens omfang har det imidlertid vært nødvendig å avgrense mot andre aktuelle typetilfeller, herunder den nedre grensen knyttet til materiell vold, seksuell vold, brudd på besøksforbud og manglende stell og pleie.

Som nevnt utløser straffeloven § 282 flere rettigheter for fornærmede etter straffeprosessloven, herunder retten til bistandsadvokat og tilrettelagte avhør av barn som er involvert i saken. Disse prosessuelle reglene viser imidlertid kun hvorfor den nedre grensen er relevant å klarlegge, og belyser ikke hvor den nedre grensen for straffansvar går. Det avgrenses derfor mot prosessuelle regler knyttet til bruk av bestemmelsen.

Videre avgrenses det mot en nærmere redegjørelse av straffutmålingen, da fokuset i oppgaven er vilkårene for straffansvar etter straffeloven § 282.

For å kunne straffes må det foreligge en kriminalisert gjerning. Dette innebærer at gjerningspersonen har gjort noe som i utgangspunktet rammes av et straffebud som gjaldt på handlingstidspunktet. Videre må det må ikke foreligge noen rettferdighetsgrunner, unnskyldningsgrunner eller andre grunner som fritar for straffeansvar.¹³ Denne oppgavens fokus er å klargjøre den nedre grensen for den kriminaliserte gjerningen etter straffeloven § 282. Det avgrenses derfor mot behandling av rettferdiggjøringsgrunner, unnskyldningsgrunner eller andre straffrihetsgrunner.

Etter straffeloven § 16 straffes også forsøk på kriminaliserte gjerninger. Det vil imidlertid avgrenses mot vurderinger av den nedre grensen for forsøk, ettersom oppgaven retter seg mot fullbyrdede overtredelser.

Skyldkravet for straffansvar etter straffeloven § 282 er forsett jf. straffeloven § 21.¹⁴ Forsett foreligger når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, jf. straffeloven § 22. Etter dekningsprinsippet må gjerningspersonen ha forsett om hvert av gjerningselementene i gjerningsbeskrivelsen.¹⁵ I oppgaven forutsettes det imidlertid at forsettskravet er oppfylt, og den nedre grensen for når forsettskravet er oppfylt vil ikke behandles.

Med utgangspunkt i skyldprinsippet og det materielle dekningsprinsippet skal straffen gjerningspersonen får representere den riktige klander for det som er gjort, og gjerningspersonen skal ikke straffes flere ganger for samme forhold.¹⁶ Ifølge lovforarbeidene skal § 282 være den primære bestemmelsen i saker om mishandling i nære relasjoner.¹⁷ Bestemmelsen skal i utgangspunktet ikke anvendes i konkurrans med de generelle bestemmelsene i straffeloven. Bestemmelsen kan likevel anvendes i konkurrans med straffebud som omhandler seksuallovbrudd fordi seksuelle krenkelser inneholder elementer som ikke vil være fullt ut dekket av straffeloven § 282.¹⁸ For eksempel ved en voldtekt vil

¹³ Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *"Frihet, forbrytelse og straff - en systematisk fremstilling av norsk strafferett"*, (Bergen 2016) side 110. Forfatterne legger til grunn at "kriminalisert gjerning" er et mer dekkende begrep enn "straffbar handling", da vil for eksempel unnlaterer passe bedre inn, se side 114. I Johs. Andenæs, *"Alminnelig strafferett"*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, (Oslo 2016) side 101 brukes begrepet "straffbar handling" og diskusjonen i teorien kommenteres på side 101-102. Da både straffeloven og lovforarbeider bruker "straffbar handling" vil begrepet benyttes i oppgaven der det er passende.

¹⁴ Se også Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) s. 434

¹⁵ Gröning, Husabø og Jacobsen, side 244

¹⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen, side 572 og 573

¹⁷ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 46 og Ot. prp. nr. 22 side 199

¹⁸ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 41

selve voldselementet være dekket gjennom straffeloven § 282, men den seksuelle integritet blir i større grad ivaretatt ved at straffeloven § 282 anvendes i konkurrans med § 291. Bestemmelsen kan også anvendes i konkurrans med straffeloven § 274, hvis mishandlingen har hatt døden til følge. Dette begrunnes med at den klanderer som ligger i å være skyld i at et menneske har mistet livet ikke dekkes gjennom å kun anvende straffeloven § 282. Det vil videre avgrenses mot en ytterligere drøftelse av konkurransproblematikken.

1.3 Plan for den videre fremstillingen

I den videre fremstillingen vil oppgaven ha en rettsdogmatisk vinkling. Oppgaven knytter seg til hvor den nedre grensen for straffeansvar går ut fra en tolking og analyse av gjeldende rettskilder. I punkt 2 vil det gis en oversikt over rettskildebildet der den primære rettsregelen, forarbeidshistorikken og de øvrige rettskildene presenteres. Videre vil det i punkt 3 vurderes hvor den nedre grensen går for å omfattes av personkretsen straffeloven § 282 oppstiller.

I punkt 4 presenteres de ulike måtene å begå mishandling på, og vilkårene ”alvorlig eller gjentatt mishandler” tolkes for å klarlegge den nedre grensen for straffeansvar. Oppgavens punkt 5 inneholder drøftelser av noen utvalgte praktiske typetilfeller. Typetilfellene som behandles er den nedre grensen for psykisk mishandling, oppdragervold, barn som er vitne til mishandling, samt passiv medvirkning. Det vil deretter bli gitt noen avsluttende kommentarer i punkt 6.

2 Oversikt over rettskildet

2.1 Den primære rettsregelen

På strafferettens område står legalitetsprinsippet sterkt, og det er hjemlet i Grunnloven¹⁹ § 113 at ”myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov”. Det er derfor viktig at det gjennom hele oppgaven er fokus på den naturlige språklige forståelsen av ordlyden. Dette skal også gjøres ut fra hensynet til forutberegnelighet, ved at borgerne så langt det er mulig skal kunne forstå hva som er straffbart gjennom å lese lovteksten.

Utgangspunktet for analysen er dermed en naturlig språklig forståelse av ordlyden i straffeloven § 282. Bestemmelsen lyder slik:

”Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,

b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,

c) sin slektning i rett oppstigende linje,

d) noen i sin husstand, eller

e) noen i sin omsorg”

Straffeloven § 282 er et sammensatt straffebed som inneholder flere elementer og vilkår. Ordlyden illustrerer at bestemmelsen kun omfatter den personkretsen som er listet opp i bokstav a) til e). Videre indikerer ordlyden at ”trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser” er ulike måter å begå mishandling på. ”Andre krenkelser” tilsier at opplistingen ikke er uttømmende.

Videre omfattes handlingene kun dersom de utføres ”alvorlig eller gjentatt”.²⁰ Dette er alternative vilkår. Felles for de alvorlige eller gjentatte krenkelsene er at de må kvalifisere til å

¹⁹ Lov 17. Mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven)

²⁰ Geir Aas og Tore Andersen, ”Mishandlingsbestemmelsen – En evaluering av loven mot mishandling i nære relasjoner jf. Strl. § 219 (§282/283)” (Oslo 2017) side 20

regnes som mishandling. I HR-2018-112-A avsnitt 17 oppsummerte Høyesterett rettstilstanden slik:

”Straffeloven § 282 omfatter et vidt spekter av handlinger, så fremt det dreier seg om gjentatte eller alvorlige tilfeller av trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, som samlet har et slikt alvor at de kan karakteriseres som mishandling.”

2.2 Lov- og forarbeidshistorikk

Mishandling i nære relasjoner er ikke noe nytt fenomen, og allerede i 1902 rammet straffeloven²¹ § 219 denne typen krenkelser.²² Bestemmelsen var imidlertid komplisert og lite tilgjengelig. Den ble derfor revidert ved endringslov 21. desember 2005 nr. 131. Revideringen startet da Kvinnevoldsutvalget ved kongelig resolusjon i 2001 ble oppnevnt for å utrede problemstillinger omkring vold mot kvinner fra nåværende eller tidligere samlivspartner. Utvalget avgav sin utredning NOU 2003:31 *”Retten til et liv uten vold”*, og kom da med forslag til lovendringer og andre tiltak for å bekjempe og forbygge mishandling i nære relasjoner. Utvalget foreslo å lage en ny straffebestemmelse om vold mot kvinner i nære relasjoner. Bestemmelsen skulle fange opp kompleksiteten som kjennetegner denne type vold, og også i større grad fokusere på psykiske krenkelser.²³

I Ot. prp. 113 (2004-2005) ble det, basert på utvalgets syn, fremhevet at en klarere bestemmelse vil synliggjøre at samfunnet ikke aksepterer vold mot nærstående.²⁴

Departementet mente likevel at likestillingshensyn talte for at bestemmelsen skulle være kjønnsnøytral.²⁵ Det ble uttalt at:

”Som utvalget legger departementet til grunn at de fleste tilfellene av slik vold utøves av menn mot kvinner. Etter departementets syn bør imidlertid et straffebud mot vold i nære relasjoner ikke begrense seg til dette. Høringsinstansene nevner i sine uttalelser en rekke andre typetilfeller som kan være aktuelle: mishandling av barn, homofilt

²¹ Lov 22. mai 1902 nr. 10 om straff

²² Matningsdal side 163

²³ Se NOU 2003:31 side 144 og 146

²⁴ Ot. prp. 113 (2004-2005) side 37

²⁵ For eksempel ble en kvinne dømt for grov mishandling av sin mannlige samboer etter straffeloven § 219 andre ledd (283) i LB-2016-35137

samlevende og eldre. Departementets gjennomgåelse av rettspraksis bekrefter at vold i nære relasjoner er mer enn såkalte "kvinnemishandlingssaker".²⁶

Departementet gikk derfor inn for å endre og modernisere daværende straffeloven § 219 fremfor å lage en helt ny bestemmelse. Dette ble fulgt opp av Justiskomiteen i Innstilling O. nr. 10 (2005-2006). Strafferammen ble også hevet fra to til tre års fengsel.²⁷

Ved utarbeidelsen av straffeloven 2005 ble det i Ot. prp. 22 (2008-2009) s. 198 lagt til grunn at straffeloven § 282 skulle videreføre straffeloven 1902 § 219 første ledd. Strafferammen ble imidlertid ytterligere forhøyet fra tre til seks års fengsel.²⁸ I påvente av ikrafttredelsen av straffeloven 2005 ble strafferammen i 2010 hevet fra fengsel i inntil tre år til fengsel i inntil fire år.²⁹

Straffeloven § 282 er dermed omfattende behandlet i forarbeidene, og de vil derfor brukes aktivt i vurderingen av hvor den nedre grensen for straffansvar går. Særlig relevant er Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 45-46 og Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) s. 198, der den nedre grensen er nærmere omtalt.

2.3 Rettspraksis

Det foreligger en rekke avgjørelser fra Høyesterett om mishandling i nære relasjoner, og ikke minst en omfattende underrettspraksis. I denne oppgaven vil det særlig fokuseres på avgjørelser fra Høyesterett og lagmannsrettene som er egnet til å belyse hva som er gjeldende rett med hensyn til hvor den nedre grensen for straffeansvar går.

Avgjørelser fra lagmannsretten har en mer begrenset rettskildemessig vekt enn avgjørelsene fra Høyesterett. Dommene vil likevel kunne illustrere hvordan straffeloven § 282 praktiseres i norske domstoler i dag, ettersom det bare er et fåtall saker som når siste instans. Dette innebærer at mange typetilfeller ikke har blitt behandlet av Høyesterett. I slike tilfeller vil praksis fra lagmannsrettene ha større betydning, særlig der praksisen synes å være samstemt.

²⁶ Ot. prp. 113 (2004-2005) side 39

²⁷ Se Ot. prp. 113 (2004-2005) side 42 og endringslov 21. desember 2005 nr. 131

²⁸ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) side 199

²⁹ Se endringslov 25. juni 2010 nr. 46 og Prop. 97 L (2009-2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd, side 6 og 41

2.4 Hensyn bak bestemmelsen

Skyldprinsippet angir en sentral begrunnelse for hvorfor noen handlinger anses som straffbare. Dette innebærer at ”kun den som kunne og burde ha handlet annerledes og derfor kan klandres, skal holdes ansvarlig og straffes, og da kun i tråd med den skyld vedkommende har utvist.”³⁰ Ved å ha en egen mishandlingsbestemmelse kommer klandereren som ligger i det å mishandle en man har en nær relasjon til tydeligere frem. I tillegg vil som nevnt mange av de mer generelle straffebudene i straffeloven ikke fange opp kompleksiteten og helheten som kjennetegner mishandling i nære relasjoner.³¹ Fornærmede vil også bli bedre ivaretatt gjennom en egen bestemmelse om mishandling i nære relasjoner, ved at et hensyn bak bestemmelsen er å beskytte fornærmede mot krenkelser begått av en av deres nærmeste.

Videre er et av hovedhensynene bak bestemmelsen å beskytte den fysiske og psykiske integritet. I lovforarbeidene ble det trukket frem behovet for også å straffe de psykiske krenkelsene som ofte kjennetegner mishandling i nære relasjoner.³² Dette var krenkelser som ikke fullt ut ble omfattet av straffeloven 1902 §§ 228-229. For departementet var det viktig at også trusler om mindre alvorlige krenkelser straffes når de inngår som et ledd i systematisk mishandling av gjerningspersonens nærmeste.³³

Å løfte frem hensynene bak bestemmelsen bidrar også til å synliggjøre hvilke handlinger som kan føre til at den nedre grensen for straffansvar er overtrådt.

2.5 Juridisk litteratur

Litteraturen som anvendes angående den alminnelige strafferetten er Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, ”*Frihet, forbrytelse og straff - en systematisk fremstilling av norsk strafferett*”, som er den tilnærmingen til strafferetten som brukes ved Universitetet i Bergen.

Det er lite juridisk litteratur som konkret behandler den nedre grensen for straffansvar etter straffeloven § 282. Magnus Matningsdals ”*Spesiell strafferett*” har et eget kapittel om

³⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen, side 9

³¹ Matningsdal, side 164

³² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) side 36

³³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) side 36-37

mishandling i nære relasjoner etter straffeloven § 282.³⁴ Kapitlet er imidlertid stort sett en sammenfatning av forarbeider og rettspraksis. Det vil derfor først og fremst bli henvist til primærkildene fremfor teorien.

Knut Erik Sæther har skrevet et kapittel om straffeloven § 219/282 i ”*Rettsavklaring og rettsutvikling – festskrift til Tore Schei*”, der det fremkommer flere gode poenger.³⁵

I tillegg har Geir Aas og Tore Andersen skrevet boken ”*Mishandlingsbestemmelsen- En evaluering av loven mot mishandling i nære relasjoner, jf. strl. § 219 (§ 282/283)*”, som evaluerer politiets bruk av bestemmelsen og deres arbeid med mishandling i nære relasjoner.

³⁴ Kapittel 13 side 163-175

³⁵ Knut Erik Sæther, *Rettsavklaring og rettsutvikling – festskrift til Tore Schei*, (Oslo 2016). Side 516-549

3 Personkretsen som er vernet av straffeloven § 282

3.1 Oversikt over personkretsen

Spørsmålet er hvor den nedre grensen går for hvilken personkrets som er vernet av straffeloven § 282. I bokstav a) til e) er det listet opp en rekke relasjoner som omfattes av bestemmelsen. Dette er inngangsvilkår som må være oppfylt for at straffeloven § 282 kommer til anvendelse. Dersom ingen av disse vilkårene er oppfylt, vil handlingene ikke omfattes av bestemmelsen, og det må da alternativt vurderes om forholdet omfattes av andre straffebud.

I lovforarbeidene er det lagt til grunn at

*”i tillegg til krenkelsen av legeme og sjel, vil tillitsbruddet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingen skjer i hjemmet, særprege denne typen vold. Det er disse elementene som gjør at offeret i begrenset grad kan føle seg trygg, og som forsterker frykten og risikoen for langvarige skadevirkninger hos offeret”.*³⁶

Det er derfor viktig å avklare innenfor hvilken personkrets det foreligger en psykologisk binding som gjør at den utsatte har et særskilt behov for vern etter straffeloven § 282.

Lovforarbeidene tolkes derfor som at bestemmelsen særlig tar sikte på å ramme den nærmeste krets, der krenkelsene skjer i hjemmet, med den særlige utryggheten det medfører.

Det ble lagt til grunn i HR-2017-667-A avsnitt 28 at bestemmelsen tar sikte på *”... å ramme tilfeller der det foreligger følelsesmessig tilknytning og en form for avhengighet mellom fornærmede og gjerningspersonen.”*

Noen av vilkårene knyttet til personkretsen vil ofte være uproblematisk. Etter bokstav a) omfattes *”nåværende eller tidligere ektefelle”*. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at bestemmelsen verner den gjerningspersonen er gift med, separert eller skilt fra.

³⁶ Ot.prp.nr.113 (2004–2005) side 37

Vilkåret omfatter både heterofile og homofile ekteskap³⁷ og partnerskap.³⁸ Etter bokstav a) omfattes også ”tidligere eller nåværende samboer”, men dette behandles særskilt i punkt 3.2.

Etter bokstav b) omfattes ”nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje”. En naturlig forståelse av ordlyden tilsier at gjerningspersonens egne barn, barnebarn, oldebarn og videre etterkommere vernes av bestemmelsen, men også stebarn og deres etterkommere.

Straffeloven § 282 bokstav c) omfatter ”sin slektning i rett oppstigende linje”. Dette innebærer at foreldre, besteforeldre, oldeforeldre og videre vil vernes. Mishandling av svigerforeldre faller utenfor bokstav c), men vil kunne omfattes av andre alternativer.

Personkretsen i bestemmelsens bokstav a), b) og c) er basert på ekteskap eller slektskap, og byr sjelden utfordringer med hensyn til klarlegging av den nedre grensen.

Rettspraksis viser at det derimot kan oppstå problemstillinger knyttet til den nedre grensen for når personer skal anses for å være samboere, i samme husstand, eller i noens omsorg. Det vil derfor i det følgende foretas en nærmere drøftelse av den nedre grensen for disse tre vilkårene.

3.2 Den nedre grensen for samboerskap

Etter straffeloven § 282 bokstav a) omfattes ”nåværende eller tidligere samboer” av personkretsen. Det første spørsmålet blir derfor hvor den nedre grensen for ”samboer” går.

Ordlyden av ”samboer” tilsier at bestemmelsen omfatter to personer som bor og lever sammen i et ekteskapslikende forhold. I lovforarbeidene understrekes det at samboere omfatter både heterofilt og homofilt samliv.³⁹

Arvelova⁴⁰ har et eget kapittel om retten til arv og uskifte på grunnlag av samboerskap. I lovforarbeidene legges det til grunn at

”en rekke lovregler legger rettsvirkninger til det å være samboer. Det finnes likevel ikke et entydig samboerbegrep eller en alminnelig definisjon i lovgivningen.

³⁷ Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven) § 1

³⁸ Se Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 46, Partnerskap etter den nå opphevede Lov om registrert partnerskap (partnerskapsloven) 30. april 1993 nr. 40 § 3 likestilles med ekteskap.

³⁹ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 46

⁴⁰ Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv (arvelova)

Avgrensningen av hvem som skal regnes som samboer, varierer fra rettsområde til rettsområde, avhengig av hvilke hensyn reglene skal ivareta.”⁴¹

Dette kan tilsi at hensynene bak mishandlingsbestemmelsen er relevant i vurderingen av hvor den nedre grensen går for hvem som skal regnes som samboere. Et sentralt hensyn bak mishandlingsbestemmelsen er å beskytte den fysiske og psykiske integritet. Bestemmelsen skal verne fornærmede mot krenkelser og utrygghet i eget hjem fra personer fornærmede har en nær relasjon til. Dette taler for at det ikke kan stilles for strenge krav til når den nedre grensen for samboerskap er overtrådt, særlig når den psykologiske bindingen mellom partene er sterk.

Når verken ordlyden eller forarbeidene til straffeloven § 282 setter noen formelle krav eller en konkret lengde for når man regnes som ”samboer”, må det derfor legges til grunn at vilkåret må vurderes konkret i det enkelte tilfellet.

Til sammenligning må det også foretas en konkret vurdering etter vitnefritaksreglene for nærstående i straffeprosessloven § 122. Loven oppstiller ikke noen konkrete krav for hvem som skal regnes som samboere. Ifølge lovforarbeidene til straffeprosessloven må det likevel kreves at forholdet har vært forholdsvis stabilt en viss periode.⁴²

I LB-2017-131328 hadde tiltalte og fornærmede vært samboere fra august 2015 til 15. mars 2016, mens de i LF-2016-198958 var samboere fra mai 2015 og frem til 20. januar 2016. Ingen av parene hadde felles barn. Det ble ikke problematisert i noen av dommene om tiltalte og fornærmede var omfattet av personkretsen og heller ikke fremhevet om parene formelt hadde meldt flytting eller signert samboerkontrakt. Dommene illustrerer derfor at å bo sammen i syv til ni måneder fører til at den nedre grensen for samboerskap blir overtrådt.

Videre ble tiltalte og fornærmede i LF-2017-197923 regnet som samboere etter å ha levd sammen i en periode på ca. tre måneder. I perioden utsatte tiltalte fornærmede for fire voldshendelser og ytterligere trusler. Det ble lagt til grunn at det dreide det seg om et sammenhengende straffbart forhold begått mot fornærmede i den perioden samboerskapet varte.

⁴¹ Ot. prp. nr. 73 (2007-2008) s. 16

⁴² Ot. prp. nr. 35 (1978–1979) s. 147

Det kan diskuteres om tre måneder er noe kort tid for at den nedre grensen for samboerskap er overtrådt. Avgjørelsen er fra lagmannsretten og problemstillingen knyttet til samboerskapet ble ikke problematisert, og det kan derfor ikke legges for stor vekt på avgjørelsen. Samtidig vil det å bo sammen i et kjæresteforhold i seg selv tilsi at den psykologiske bindingen er sterk. Dermed bør det ikke stilles for strenge krav til hvor lenge samboerforholdet har vart, såfremt det har vært preget av vold og andre krenkelser.

Lovforarbeider og rettspraksis taler derfor for at det ikke stilles strenge krav til vilkåret ”samboer” etter straffeloven § 282, og den konkrete vurderingen ofte vil være en fordel for fornærmede. Likevel må samboerskapet også etter § 282 være av en viss varighet, både for at mishandlingsbestemmelsen ikke skal anvendes for vidt og for at tiltalte ikke skal straffes strengere enn det som kan leses ut av straffebudet. Terskelen er likevel ikke høy, noe som kan forsvares ut ifra at selv om paret regnes som samboere vil likevel være andre vilkår, som ”alvorlig eller gjentatt mishandler” være avgjørende for om tiltalte dømmes etter straffeloven § 282.

Utover at et par har felles bopel blir konklusjonen at det ikke stilles strenge krav til samboerskapets varighet eller andre konkrete momenter. Det sentrale er om det foreligger en sterk psykologisk binding mellom partene som gjør at fornærmede har behov for vern etter straffeloven § 282.

3.3 Den nedre grensen for husstandsfellesskap

Spørsmålet blir videre hvor den nedre grensen går for vilkåret ”noen i sin husstand” jf. bokstav d). En naturlig forståelse av ordlyden ”noen i sin husstand” tilsier at fornærmede må bo sammen med gjerningspersonen. Flere personer kan være en del av samme husstand. Dette skiller dermed samboere fra husstandsfellesskap.

Det fremgår av lovforarbeidene at

”begrepet husstand skal forstås på samme måte som i straffeloven § 260.

Vurderingstemaet er om man bor sammen og har felles husholdning jf. Rt. 1973 s.

442. Etter dette alternativet vil venner som bor sammen i et husstandsfellesskap være omfattet.”⁴³

At den nedre grensen for husstandsfellesskap er overtrådt ved at venner eller studenter bor sammen i kollektiv kan forklares med den nære tilknytningen man får av å leve så tett. Det er vanlig å dele kjøkken og bad, samt på kostandene til den felles husholdningen. Medlemmene i bofellesskapet vil være gjensidig avhengige av hverandre, og det er viktig at denne gruppen vernes mot krenkelser i hjemmet. De samme hensynene gjør seg gjeldende når søsken, tanter og onkler deler husstand, da disse familiemedlemmene ikke omfattes av vilkårene basert på slektskap.

Kjennelsen Rt. 1973 s. 442, som det vises til i forarbeidene, illustrerer en annen form for husstandsfellesskap. Tiltalte hadde bodd hos kameraten sin og faren hans (fornærmede) store deler av oppveksten på grunn av vanskelige forhold i sitt eget hjem. Tiltalte hadde bodd 17 dager hos kameraten, og skulle bo der i noen dager til, da han lånte fornærmedes motorsykkel uten å spørre om lov. Spørsmålet i saken var om han skulle straffes for brukstyveri av motorvogn etter straffeloven 1902 § 260 (nåværende § 342), eller om han skulle frifinnes fordi han var en del av fornærmedes husstand. Tiltalte ble regnet som en del av husstanden og det ble lagt vekt på den nære tilknytningen mellom tiltalte og fornærmede. Tiltalte hadde full adgang til å bruke alt i huset på lik linje med de andre som bodde der. Det manglende slektskapet ble ikke sett på som avgjørende, noe som sammenholdt med forarbeidene illustrerer at den nedre grensen for husstandsfellesskap kan være overtrådt selv om tiltalte og fornærmede ikke er i slekt med hverandre. Mye taler også for at selv om tiltalte kun skulle bo tre uker hos fornærmede da han lånte motorsykkelen, ble nære tilknytningen over tid ved at han hadde bodd hos familien store deler av oppveksten ilagt vekt.

At husstandsbegrepet etter forarbeidene skal forstås på samme måte som etter straffeloven § 260 har i juridisk teori blitt noe nyansert ved å fremheve at husstandsbegrepet i straffeloven § 282 og § 260/343 verner ulike interesser.⁴⁴ Hvis husstandsbegrepet i straffeloven § 260 er oppfylt fører det til straffrihet, mens det fører til straffansvar etter straffeloven § 282. Dette kan tale for at ”noen i sin husstand” ikke i alle tilfeller bør forstås like vidtrekkende som etter straffeloven § 260.

⁴³ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 46

⁴⁴ Sæther, side 524

Likevel ble det også fremhevet i Rt. 2011 s. 1412 at ettersom man i Rt. 1973 s. 442 la til grunn et forholdsvis vidtrekkende husstandsbegrep, og dommen også fremheves i forarbeidene, taler det for at husstandsbegrepet etter § 219 er ment å være vidtrekkende.⁴⁵ Det ble lagt til grunn at i

*”...vurderingen av om noen er i en persons husstand, må [det] foretas en totalvurdering av bofellesskapet mellom partene, hvor også varigheten av bofellesskapet og den nærmere relasjonen partene imellom kan ha vekt”.*⁴⁶

I denne saken hadde fornærmede hadde i 2,5 år oppholdt seg i tiltaltes klubbhus og tilhørende hybel, sovnet der og spist de fleste måltider der. Likevel delte ikke paret på de økonomiske utgiftene. Fornærmede hadde ikke nøkkel til klubbhuset, men kunne koden til tiltaltes hybel. Fornærmede hadde mesteparten av eiendelene sine i sin fars leilighet og regnet dette som sitt hjem. Hun ble i hele perioden utsatt for grove krenkelser slik at tiltalte ble dømt for mishandling etter straffeloven § 219 andre ledd (§ 283).

Høyesterett konkluderte med at fornærmede måtte anses som en del av tiltaltes ”husstand”. At fornærmede hadde flere eiendeler i farens leilighet, ikke hadde nøkkel til klubbhuset og i liten grad bidro økonomisk ble ansett perifert i relasjon til de interesser § 219 skal beskytte. Avgjørelsen tilsier at kjærestepar uten permanent felles bopel ikke kan regnes som samboere, men at de likevel kan regnes som å ha samme husstand. Det avgjørende synes å være om fornærmede og tiltalte hadde en så sterk psykologisk tilknytning at fornærmede hadde behov for vern etter straffeloven § 282.

Konklusjonen blir at det skal lite til for at ulike sammensetninger i bofellesskap vil regnes ”noen i sin husstand”, såfremt det foreligger en tilknytning og en lengde på boforholdet som tilsier at fornærmede har behov for beskyttelse etter straffeloven § 282.

3.4 Den nedre grensen for ”noen i sin omsorg”

Spørsmålet er hvor den nedre grensen går for å omfattes av ”noen i sin omsorg” jf. bokstav e. En naturlig språklig forståelse av ”noen i sin omsorg” tilsier at det må være et tillits-, beskyttelses- eller avhengighetsforhold mellom partene, der gjerningspersonen har et

⁴⁵ Rt. 2011 s. 1412 avsnitt 15

⁴⁶ Rt. 2011 s. 1412 avsnitt 16

omsorgsansvar for den utsatte. Dette kan for eksempel være barn som er i andres omsorg med hjemmel i barnevernloven.⁴⁷ Ordlyden tilsier også at svigerforeldre kan omfattes av bokstav e), såfremt de er avhengig av gjerningspersonens omsorg, stell og pleie.

I LA-2016-197655 hadde en nevø bodd hos sin tante og onkel to uker i måneden. Han ble regnet for å være under tanten og onkelen "sin omsorg" etter straffeloven § 282. Når et barn bor hos noen andre enn foreldrene to uker i måneden innebærer dette både ansvar og omsorg, noe som fører til en nær tilknytning. Barnet vil da være i en sårbar situasjon og ha behov for vern mot krenkelser etter straffeloven § 282.

At lagmannsretten anvendte alternativet "noen i sin omsorg" kan tale for at hvis boforholdet ikke er permanent vil ikke husstandsfellesskap være aktuelt. Det kan derfor stilles spørsmål ved om forholdet i den nevnte Rt. 1973 s. 442, om brukstyveri av motorvogn, passer bedre inn under bokstav e), siden boforholdet ikke var mer permanent. Dette kan imidlertid forklares med at Rt. 1973 s. 442 gjaldt tidligere § 260 om brukstyveri av motorvogn og der kun "husstand" var et vilkår. I tillegg var tiltalte en 19 år gammel gutt, noe som kan tale for at "noen i sin husstand" er mer passende mellom voksne, mens "noen i sin omsorg" vil være mer relevant der den ene parten er et barn eller en annen sårbar gruppe som har et større avhengighetsforhold til gjerningspersonen.

Grensene mellom bokstav d) og e) er imidlertid ikke klare. Dette kommer til uttrykk i LB-2017-1017. Fornærmede var ikke tiltaltes biologiske barn eller formelt adoptert. Det ble likevel uttatt at barnet var *"utvilsomt i tiltaltes husstand og omsorg da de aktuelle forholdene som er beskrevet i tiltalebeslutningen fant sted, og disse alternativene omfattes av § 282 bokstavene d) og e). Hvilken av de tre kategoriene relasjonen mellom tiltalte og fornærmede plasseres i, er derfor uten betydning for saken."*

Hovedpoenget ved spørsmålet om man inngår i personkretsen er om den psykologiske bindingen er sterkt nok. Under samboerskap og husstandsfellesskap er det sentrale om partene gjennom felles husholdning får den tilknytningen som kreves for at de skal kunne vernes etter straffeloven § 282. Etter bokstav e) vil derimot andre tilknytningsformer være relevante, der omsorgsansvaret og avhengighetsforholdet er avgjørende. En relasjon kan også oppfylle flere av vilkårene for personkretsen. For eksempel vil et barn som bor hos foreldrene sine være omfattet av både bokstav b), d) og e).

⁴⁷ Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)

Konklusjonen blir at fjernere familieforhold og ikke-familiære relasjoner vil kunne falle inn under ”noen i sin omsorg”, såfremt tilknytningen mellom partene er sterk og fornærmede har et avhengighetsforhold til mishandleren.

4 Den nedre grensen for hva som regnes som mishandling

4.1 Oversikt over hvilke handlinger som omfattes

Straffeloven § 282 oppstiller fire konkrete handlingsalternativer som rammes av bestemmelsen - ”trusler, tvang, frihetsberøvelse [og] vold”. Alternativene er dekket av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven §§ 263, 251, 254 og 271. Videre rammes også ”andre krenkelser”. Ordlyden tilsier at listen ikke er uttømmende, og at en rekke andre krenkelser kan omfattes. For å tydeliggjøre hvilke krenkelser som kjennetegner mishandling i nære relasjoner må det foretas en nærmere tolkning av vilkårene.

Alternativet ”trusler” er dekket av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 263, som straffer den som i *”ord eller handling truer med straffbar atferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt”*. I henhold til straffeloven § 282 kan dette eksempelvis være å true med vold eller fremsette drapstrusler.

Etter straffeloven § 282 er ”tvang” et handlingsalternativ. En naturlig forståelse av ordlyden tilsier at gjerningspersonen påvirker fornærmede til å gjøre noe mot sin vilje. Vilket dekkes av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 251. Bestemmelsen kan gi veiledning om hva som ligger i handlingsalternativet ved at den straffer den som ved *”straffbar eller annen urettmessig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe”*. Dette krever ofte en viss kontroll over den utsatte, og mennesker i nær relasjon til gjerningspersonen vil da være særlig utsatt. Et eksempel kan være å tvinge ektefellen til å gå barbeint ut i snøen. Den utsatte gjennomfører da selve handlingen uten direkte fysisk innblanding fra utøveren, men dette gjøres under tvang og kontroll.

En naturlig forståelse av ”frihetsberøvelse” indikerer at bevegelsesfriheten til den utsatte blir tatt vekk eller kraftig redusert. Alternativet er dekket av gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 254, som straffer den som ved *”innesperring, bortføring eller på annen måte rettsstridig fratrar noen friheten”*. Ved mishandling i nære relasjoner kan frihetsberøvelsen bestå i å låse en nærstående inn på et rom, eller nekte vedkommende å forlate hjemmet.

Videre skal voldsbegrepet forstås på samme måte som etter straffeloven § 271, som straffer den som *”øver vold mot en annen person”*. Ordlyden av *”vold”* tilsier at det må ha skjedd en kraftanstrengelse mot en annens kropp. Etter denne tolkningen vil ikke psykiske krenkelser rammes av dette alternativet. Typiske voldshandlinger er slag, spark, biting, lugging eller kastning av gjenstander mot en annen. I lovforarbeidene legges det til grunn at loven ikke krever at den fornærmede er påført skade eller smerte, og det skal således lite til før gjerningsbeskrivelsen anses å være oppfylt. Det er imidlertid et krav at offerets legeme rammes.⁴⁸

I tillegg vil *”andre krenkelser”* omfattes av straffeloven § 282. En naturlig forståelse av ordlyden tilsier at det må foretas en konkret skjønsmessig vurdering av om handlingen er klanderverdig, og om den er egnet til å støte, ydmyke eller fornærme den som blir utsatt for handlingen. Det er lagt til grunn at vilkåret omfatter både fysiske, psykiske, materielle og seksuelle krenkelser.⁴⁹ I tillegg fremgår det av lovforarbeidene at brudd på besøksforbud og mangel på nødvendig stell og pleie ut fra omstendighetene kan anses som *”andre krenkelser”*.⁵⁰

Gjennomgangen viser at en rekke handlinger er relevante i vurderingen av om den nedre grensen for straffansvar etter § 282 er overtrådt. Krenkelsene som har blitt begått må enten omfattes av de fire opplistede handlingsalternativene, eller anses som *”andre krenkelser”*. Straffeloven § 282 er videre et sammensatt straffebud, ved at krenkelsene som begås også må være utført *”alvorlig eller gjentatt”* og i tillegg til å ha karakter av mishandling.

4.2 Bestemmelsens kjerneområde

Straffeloven § 282 skal fange opp tilfeller av mishandling i nære relasjoner. En naturlig språklig forståelse av *”mishandler”* tilsier at bestemmelsen skal omfatte de mest klanderverdige krenkelsene. Dette styrkes av Rt. 2013 s. 329 avsnitt 13 hvor det uttales at *”ordlyden ”mishandling” viser at § 219 bare omfatter mer kvalifiserte forhold.”*

⁴⁸ Ot. prp. 113 (2004-2005) s. 31, om straffeloven § 228

⁴⁹ Se *”Et liv uten vold - Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014–2017”*, side 1, Mevik, Lillevik, Edvardsen (red.), Vehusheia, side 83 og Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) side 45

⁵⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) side 45

I lovforarbeidene fremgår det at bestemmelsen primært tar sikte på å fange opp mishandling som strekker seg over tid, men at også et enkelttilfelle kan omfattes, så lenge krenkelsen er alvorlig.⁵¹ Selve kjernen er likevel den vedvarende og gjentakende krenkelsen og mishandlingen av den nærstående.⁵²

Det ble i Rt. 2010 s. 129 avsnitt 21 lagt til grunn at:

”Det sentrale er i hvilken grad [krenkelsene] danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et «regime» preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold.”

Uttalelsene knyttet seg til straffutmålingen, men har i etterfølgende praksis⁵³ blitt sett på som avgjørende for skyldspørsmålet. Dette er imidlertid en tolkning og presisering av vurderingstemaet som går utover det som kan leses ut fra lovteksten og forarbeidene.

Bestemmelsens kjerneområde er dermed om fornærmede lever i et regime preget av frykt for nye krenkelser. Dette vil være styrende for hvor den nedre grensen for ”alvorlig eller gjentatt mishandler” går.

4.3 Den nedre grensen for ”alvorlig mishandler”

Spørsmålet blir videre hvor den nedre grensen går ved ”alvorlig mishandler” etter straffeloven § 282. En naturlig språklig forståelse av ”alvorlig mishandler” tilsier at en enkelt hendelse kan være tilstrekkelig, men at det da oppstilles en høyere terskel med hensyn til krenkelsens grovhet og intensitet.

I lovforarbeidene fremgår det at forholdet kan være like straffverdig selv om det bare har skjedd én krenkelse.⁵⁴ Det legges til grunn på side 41 at:

*”Ved bedømmelsen av om krenkelsen er grov, bør det i tillegg til en vurdering av handlingens objektive grovhet legges vekt på om den **har skapt frykt** hos fornærmede for nye liknende krenkelser”.⁵⁵ (min utheving)*

⁵¹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) side 45

⁵² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) side 37

⁵³ Se blant annet Rt. 2013 s. 879 avsnitt 30 og HR-2018-112-A avsnitt 18

⁵⁴ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 40

Dette tolkes som at det må påvises at krenkelsen faktisk har skapt frykt for nye krenkelses. På side 45 i lovforarbeidene fremgår det derimot at det i den sammen vurderingen skal legges vekt på om krenkelsen ”*var egnet til å skape frykt for nye krenkelses*”.⁵⁶ (min utheving) Det fremstår dermed som om forarbeidene legger til grunn to ulike vurderingsmomenter.

Dette ble imidlertid oppklart i Rt. 2014 s. 695 der det legges til grunn at det ikke er

*”et vilkår at den aktuelle handlingen faktisk har skapt frykt for nye lignende hendelser; det må være nok at handlingen var egnet til å gjøre det.”*⁵⁷

Det sentrale blir dermed om krenkelsen er av en slik karakter at den objektivt sett er egnet til å skape frykt for nye krenkelses. Dette fremstår mer hensiktsmessig enn å foreta en konkret bevisvurdering av om krenkelsen faktisk har skapt frykt.⁵⁸ Lovforarbeidene og rettspraksis taler dermed for at den psykiske belastningen det er å frykte nye krenkelses står sentralt ved vurderingen av om den endre grensen er overtrådt. Dette kan ses i sammenheng med kjerneområdet vist til i punkt 4.2. Hvis en enkeltstående voldshendelse er så alvorlig at den er egnet til å skape frykt for likende krenkelses i fremtiden, vil fornærmede leve i det regimet Høyesterett legger til grunn er kjerneområdet til bestemmelsen.

Hvor den nedre grensen nærmere ligger kan videre illustreres gjennom den ovennevnte sak i Rt. 2014 s. 695. Høyesterett kom til at en voldshandling begått av mor mot sin 14 år gamle datter falt inn under straffeloven 1902 § 219, og ikke § 228 om legemsfornærmelse. Tiltalte hadde tatt kvelertak på datteren og slått henne med betydelig kraft og stor aggresjon åtte til ti ganger med en ledning brukt som slynge.⁵⁹ Høyesterett konstaterte at dette objektivt sett dreide seg om grov voldsutøvelse mot et barn på 14 år og at tiltaltes opptreden hadde vært egnet til å skape frykt for fremtidig mishandling. Det ble også vektlagt at tiltalte avsluttet voldshandlingen ved å true med at mishandlingen skulle fortsette neste dag, at fornærmede dro hjemmefra samme kveld og i ettertid hadde lite kontakt med sin mor.⁶⁰

Avgjørelsen understreker at i vurderingen av den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” vil grovheten og intensiteten i krenkelsene være av stor betydning. Brukes det redskaper i volden

⁵⁵ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 45

⁵⁶ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 41

⁵⁷ Rt. 2014 s. 695 avsnitt 15

⁵⁸ Sæther, side 530

⁵⁹ Rt. 2014 s. 695, avsnitt 19

⁶⁰ Rt. 2014 s. 695 se avsnitt 18-20

taler det for at den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” lettere blir overtrådt. Her kan det trekkes en parallell til straffeloven § 272 om grov kroppskrenkelse der bruken av redskaper er et moment i vurderingen av om volden er grov.

Det som videre syntes avgjørende for å anvende § 219 (§ 282) var at tiltalte i tillegg kom med trusler om at mishandlingen skulle fortsette dagen etter. Dette er særlig egnet til å skape frykt for at liknede krenkelser skal finne sted i fremtiden. Dette tilsier at det har betydning for den nedre grensen om den enkeltstående mishandlingen har vært en kombinasjon av flere handlingsalternativer. Dette kan også underbygges av LA-2017-102839 der det var kombinasjonen av omfattende voldsanvendelse, trusler og frihetsberøvelse, samt de skader og smerte fornærmede ble påført, som gjorde at lagmannsretten kom til at tilfellet var omfattet av ”alvorlig mishandler”.

Rt. 2014 s. 695 kan også tolkes som at det ble vektlagt at volden ble begått mot et barn på 14 år. Hvorvidt mishandlingen er ”begått mot en forsvarsløs person” er et lovfestet moment i vurderingen av om mishandlingen er grov etter straffeloven § 283. Selv om noe liknende ikke er nevnt i straffeloven § 282, har likevel særlige sårbare grupper som barn et ekstra behov for vern. Dette taler for at momentet også må kunne vektlegges etter straffeloven § 282.

En voldsepisode begått av en sønn mot sin eldre mor ble imidlertid ikke ansett å overskride den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” i LB-2016-52065. Tiltalte hadde etter en krangel med moren satt seg oppå henne på sofaen, lagt armene hennes i kors over brystet og presset ned. Tiltaltes eller fornærmedes hender ble på et tidspunkt også presset mot fornærmedes hals slik at hun fikk problemer med å puste. Hun ropte om hjelp flere ganger og tiltalte truet da med å drepe henne hvis hun ikke tiet stille. Lagmannsretten la til grunn at handlingen ikke kunne karakteriseres som alvorlig mishandling, til tross for det skjeve styrkeforholdet mellom partene og at fornærmede på grunn av sin alder og helsetilstand var nærmest forsvarsløs. Dette indikerer at vold mot sårbare grupper ikke alene er tilstrekkelig til at den høye terskelen for ”alvorlig mishandler” blir overtrådt.

Lagmannsretten la vekt på at moren ikke ble påført noen skader i form av smerter eller merker på hals eller bryst. I tillegg ble det vektlagt at sønnen ikke hadde noen omsorgsrolle overfor moren. Dette vil ofte skille eldre fra barn, da barn er avhengige av forelderens omsorg. Den psykologiske bindingen mellom partene talte dermed mot å anse forholdet som ”alvorlig”

mishandling. Dette taler for at jo nærere relasjonen er, desto mindre skal til for at en enkeltstående hendelse skaper frykt for nye krenkelser.

I LB-2017-86818 ble derimot en sønn dømt for ”alvorlig” mishandling av sin mor, på tross av fraværet av et omsorgsforhold. Her var imidlertid volden grovere, ved at tiltalte slo og sparket fornærmede i bakhodet, over nakken og på resten av kroppen og i tillegg truet med å drepe henne. Her ble også skadepotensialet vektlagt ved at moren ble påført en mindre hjerneblødning og midlertidig nedsatt hørsel som følge av sønnens mishandling. I tillegg pågikk mishandlingen i omtrent seks timer. Dette indikerer at varigheten av mishandlingen er et moment som kan få betydning i vurderingen av den nedre grensen. Dette støttes også av avgjørelsen i LA-2017-102839 der det ble vektlagt ved domfellelse etter § 282 at tiltalte hadde mishandlet sin ektefelle i halvannen til tre timer.

I LG-2017-91663 hadde tiltalte ved en enkeltstående hendelse dyttet sin samboer inn i et badekar, slått henne i ansiktet med flat hånd og slått henne hardt på låret fire ganger. Han hadde også bitt henne i brystet, tatt tak i kjevepartiet hennes og spyttet henne i ansiktet. Tiltalte kom også med trusler om ytterligere vold og kalte fornærmede flere skjellsord. Lagmannsretten dømte etter § 282, men la til grunn at saken befant seg helt i nedre sjikt av ”alvorlig mishandler” etter bestemmelsen. I saken var krenkelsene omfattende og en kombinasjon av flere handlingsalternativer. Likevel ble det ikke brukt redskaper, fornærmede fikk ingen skader og de fysiske krenkelsene var derfor ikke av de mest alvorlige. Dette synes avgjørende for at forholdet ble ansett å ligge i nedre sjikt av bestemmelsen og illustrerer også at det i utgangspunktet skal mye til for at vilkåret er oppfylt.

I LE-2017-192370 valgte lagmannsretten, under tvil, å dømme for grov kroppsskade etter § 274, i stedet for å anvende § 282. Tiltalte hadde kastet en stol på sin ektefelle, dyttet henne ned i sengen og slått henne gjentatte ganger med knyttet hånd i ansiktet og på hodet. Som følge av dette fikk hun flere blåmerker på kroppen, ansiktet og hodet, sprukket trommehinne, forbigående nedsatt hørsel på det ene øret, samt vondt i hodet og nakken. Om den konkrete vurderingen uttaler lagmannsretten at:

”Etter en samlet vurdering finner lagmannsretten ikke at voldsepisoden – sett på bakgrunn av fornærmedes øvrige kjennskap til tiltalte – var egnet til å skape frykt for nye krenkelser. Retten har ved denne vurderingen sett hen til fornærmedes forklaring om at hun ikke tidligere har vært utsatt for slike handlinger eller andre krenkelser fra

tiltalte. Selv om retten på ingen måte bagatelliserer volden fornærmede ble utsatt for, fremstår det som skjedde likevel som en enkeltstående hendelse som ikke har slikt preg av mishandling som bestemmelsen er ment å ramme. Retten har tatt med i betraktning at fornærmede ble påført skade, uten at dette endrer rettens vurdering.”

Begrunnelsen fremstår etter mitt syn som kritikkverdig. Selv om straffeloven § 274 er et alvorlig straffebud, indikerer likevel uttalelsene til lagmannsretten at handlingen ikke er klanderverdig nok til å bli ansett som mishandling etter § 282. En voldshendelse med en slik intensitet må sies å være egnet til å skape frykt for nye krenkelser. Dommen bryter dermed med øvrig rettspraksis som tilsier at der skadepotensialet er stort og volden er særlig grov og intens, vil den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” være overtrådt. Dette er dermed en avgjørelse der tiltalte burde vært straffet etter straffeloven § 282.

Samlet sett er det flere momenter som vektlegges for om den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” er overtrådt. Intensiteten i krenkelsene og i hvilken grad krenkelsene er egnet til å skape frykt for nye krenkelser ilegges stor vekt. Kombineres flere handlingsalternativer vil den nedre grensen lettere bli overtrådt. Det samme vil en sterk psykologiske binding mellom offeret og gjerningspersonen. Hvor lenge mishandlingen pågår, krenkelsens skadepotensial og om mishandlingen begås mot en særlig sårbar gruppe er også relevante momenter.

4.4 Den nedre grensen for ”gjentatt mishandler”

Spørsmålet er hvor den nedre grensen for ”gjentatt mishandler” går. Den naturlige språklige forståelsen av ”gjentatt” tilsier at fornærmede må ha blitt utsatt for to eller flere krenkelser.

Det er nærmere utdypet i lovforarbeidene at:

”Det er ikke et vilkår at det må være samme handlingsalternativ som er overtrådt flere ganger for at det skal være ”gjentatt”. Det kan for eksempel dreie seg om én legemskrenkelse og senere trusler om nye legemskrenkelser.”⁶¹

Videre legges det til grunn at:

⁶¹ Ot. prp. nr. 113 s. 45-46

”Det karakteristiske ved handlinger som rammes av bestemmelsen, er at de gjerne er av en lengre varighet, og består av volds- og trusselhandlinger som har en sammenhengende og vedvarende karakter, og at de begås i hjemmet mot nærstående personer...”⁶²

Dette kan tilsi at det ikke er tilstrekkelig at det har skjedd to eller flere krenkelser, og at det er flere andre momenter som er relevante i vurderingen av om den nedre grensen er overtrådt. Dette underbygges av at Høyesterett i Rt. 2012 s. 835 har uttalt at dersom

”...krenkelsene har karakter av isolerte enkeltepisoder, som ikke har en slik kvalifisert karakter eller sammenheng at de gir grunnlag for frykt hos fornærmede for et slikt handlingsmønster som ligger i kjerneområdet for bestemmelsen, er det de ordinære straffebestemmelser om legemskrenkelser mv. som får anvendelse.”⁶³

Uttalelsene i forarbeidene og rettspraksis tilsier at det er den vedvarende og sammenhengende mishandlingen vilkåret primært omfatter. I vurderingen vil mishandlingens varighet over tid, antall krenkelser og mishandlingens karakter være relevante momenter.

I det følgende vil det derfor bli foretatt en nærmere drøftelse av disse momentene med hensyn til den nedre grensen for når handlingene kan anses som "gjentatt" mishandling.

4.4.1 Mishandlingens karakter

Problemstillingen er hvilken betydning mishandlingens karakter har for den nedre grensen for ”gjentatt mishandler”.

Mishandlingens karakter er sentralt i de fleste rettsavgjørelser det vises til i oppgaven, men en avgjørelse som særlig får frem betydningen av dette er HR-2018-112-A. Tiltalte begikk fire krenkelser mot sin tidligere samboer. Ved den første hendelsen hadde tiltalte møtt fornærmede tilfeldig på gaten. Da hun fortalte at hun hadde fått ny kjæreste, tok han tak i håret hennes, slengte henne i bakken og ødela mobiltelefonen hennes. Tiltalte brukte så mye kraft at han hadde hårtuster i hånden etterpå. To uker senere oppsøkte han fornærmede og hennes venninner på et utested, til tross for at han var ilagt besøksforbud. Omtrent to og en halv måned senere fulgte tiltalte etter fornærmede på et kjøpesenter. Den siste hendelsen fant

⁶² Ot. prp. nr. 22 (2004-2005) side 198

⁶³ Rt. 2012 s. 835, avsnitt 16

sted samme dag der tiltalte oppsøkte leiligheten til fornærmedes nye kjæreste og det oppstod et basketak mellom dem som fornærmede var vitne til.⁶⁴

Ingen av handlingene ble alene ansett som alvorlige nok til å kunne kategoriseres som mishandling. Høyesterett vurderte deretter om handlingene kunne anses som relevante krenkelser etter straffeloven § 282. Det første tilfellet falt klar innenfor og det samme gjorde bruddet på besøksforbudet.⁶⁵ Hendelsen der tiltalte fulgte etter fornærmede på kjøpesenteret var isolert sett ikke straffbar, men sett i sammenheng med de øvrige hendelsene var den likevel relevant ved helhetsvurderingen. Handlingen der tiltalte gikk løs på fornærmedes nye kjæreste mens hun så på kunne sammen med de øvrige handlingene karakteriseres som en krenkelse som var egnet til å skape frykt for senere mishandling. Høyesterett kom derfor til at alle de fire hendelsene var relevante ved avgjørelsen av om tiltalte kun dømmes etter § 282.

Deretter drøftet Høyesterett spørsmålet om handlingene samlet sett oppfylte terskelen for domfellelse etter § 282. Krenkelsene ble heller ikke samlet ansett å være av et slikt alvor eller omfang at de kunne karakteriseres som mishandling. Det ble i den forbindelse lagt vekt på at det var begått få krenkelser, at alvorlighetsgraden var lavere enn i klassiske mishandlingstilfeller og at handlingene ikke syntes å være planlagt av tiltalte. De tre siste krenkelsene var isolert sett også utenfor kjerneområdet for bestemmelsen. I tillegg skjedde krenkelsene utenfor hjemmet og tiltalte var ikke lenger en del av fornærmedes nærmeste krets. Samtidig ble det poengtert at straffeloven § 282 omfatter tidligere samboer, og at slike krenkelser også vil kunne etablere et regime av frykt og utrygghet for fornærmede selv om partene ikke lenger bor sammen.⁶⁶

Avgjørelsen illustrerer at det er av betydning for den nedre grensen hvor krenkelsene skjer og av hvem. Selv om også tidligere ektefelle og samboer er omfattet av straffeloven § 282, viser avgjørelsen at terskelen for å overtrå grensen for straffeansvar er høyere i disse tilfellene enn der gjerningspersonen er en del av fornærmedes dagligdagse og nærmeste krets. Dette må imidlertid nyanseres ved at det avgjørende i saken ikke synes å være at tiltalte var fornærmedes tidligere samboer, men at krenkelsene ikke skjedde i hjemmet og at krenkelsene fremstod mer spontant utført av tiltalte. Ved de tre første krenkelsene var tiltalte og fornærmede tilfeldig på samme sted. Det ville gjerne vært annerledes hvis en tidligere

⁶⁴ HR-2018-112-A, sammenfatning av avsnitt 8-14

⁶⁵ Ot.prp.nr.113 (2004–2005) side 45.

⁶⁶ HR-2018-112-A, sammenfatning av avsnitt 24-25

samboer eller ektefelle bevisst oppsøkte og mishandlet vedkommende i sitt hjem. Avgjørelsen kan derfor tas til inntekt for at det er en høyere terskel for å dømmes for mishandling i nære relasjoner der krenkelsene foregår utenfor hjemmet. Dette har nok sammenheng med at det da skal mer til for at fornærmede opplever den psykiske belastningen og den konstante utryggheten som karakteriserer mishandling i nære relasjoner. Dette er også i tråd med det som legges til grunn i forarbeidene om at den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og fornærmede, og at handlingen skjer i hjemmet, særpreger mishandling i nære relasjoner.⁶⁷

I LG-2018-52038 vises det til uttalelsene i HR-2018-112-A om at mishandlingenes karakter vil være avgjørende. I saken hadde mor ved flere anledninger slått sin datter med flat hånd på armene og noen ganger på ryggen fra hun var rundt fem til åtte år gammel. Slagene var noen ganger så harde at hun fikk blåmerker som varte i opptil en uke. I tillegg ble to konkrete episoder fra fornærmede var fire/fem år gammel bevist. Ved den ene episoden hadde moren blitt sint og tatt kvelertak på henne. Ved det andre tilfellet knep tiltalte fornærmede hardt bak på leggen slik at hun fikk et stort blåmerke. Lagmannsretten kom likevel til at handlingene samlet sett ikke kunne karakteriseres som ”mishandling”. Tiltaltes handlinger hadde ikke skjedd så ofte og var ikke så alvorlige at de kunne sies å ha dannet det regime som kreves for domfellelse.

Det kan argumenteres for at lagmannsretten her la en for streng tolkning av straffeloven § 282 til grunn. Volden ble begått gjentatte ganger mot et lite barn i deres eget hjem. Barnet fikk også blåmerker. Intensiteten i krenkelsene taler dermed for at hendelsene hadde karakter av mishandling. Faktum skiller seg klart ifra HR-2018-112-A. Det kan derfor stilles spørsmål ved om lagmannsretten la til grunn en for høy terskel for når fornærmede lever i et regime.

Konklusjonen blir at sentrale momenter i vurderingen av mishandlingens karakter er krenkelsenes intensitet, om de skjer i hjemmet eller ikke, samt fornærmedes frykt for nye krenkelser.

4.4.2 Varighet

⁶⁷ Ot.prp.nr.113 (2004–2005) side 37

Problemstillingen er hvor den nedre grensen for mishandlingens varighet går. Varighet knytter seg her til over hvor lang tidsperiode fornærmede har blitt utsatt for krenkelser og hvor hyppig krenkelsene har skjedd innenfor et visst tidsrom.

Det fremgår av lovforarbeidene at:

*”Det ikke stilles opp noe vilkår om hvor nært i tid de ulike krenkelsene må være for at de skal regnes som gjentatte.”*⁶⁸

Forarbeidene gir dermed uttrykk for at det ikke er noe krav om over hvor lang tidsperiode krenkelsene må ha foregått eller hvor hyppig krenkelsene har skjedd. Dette taler igjen for at varigheten ikke alene vil kunne avgjøre om vilkåret ”gjentatt mishandler” er oppfylt, men at det må ses i sammenheng med de andre momentene.

I Rt. 2012 s. 835 ble tiltalte ikke dømt for mishandling. Tiltalte hadde ved en anledning i 2004 slått sin kone med flat hånd i ansiktet og tatt tak i hake/hals og kastet henne rundt. Ved et tilfelle i 2007 hadde han slengt fornærmede opp etter en vegg, slått henne med flat hånd og presset armen hennes opp bak på ryggen. Høsten 2007 truet han fornærmede ved å slå en trelysestake på stolryggen der fornærmede satt, med en slik kraft at lysestaken knakk. Høyesterett kom til at det dreide seg om tre adskilte forhold og la vekt på at det gikk relativt lang tid mellom første forhold og de to neste.⁶⁹

Høyesterett vurderte også om krenkelsene kunne regnes som isolerte enkelthendelser i HR-2017-667-A. Fornærmede hadde blitt utsatt for tre voldsepisoder av sin samboer mellom april og juli 2014, og ytterligere en handling i mars 2015. Tiltalte hadde ved to tilfeller slått fornærmede hardt i ansiktet og ved et tilfelle helt en fireliters kanne med vann over henne. Ved den siste episoden hadde han slått fornærmede i ansiktet med flat hånd, tvinnet armen hennes, skadet fingrene og forstuet tommelen hennes, kastet egg og bøker på henne, kastet en flaske på foten hennes og tredd en tissebøtte ned over hodet på henne.⁷⁰ Høyesterett kom til at den nedre grensen var overtrådt, og la til grunn at det ikke var *”... tale om isolerte enkeltepisoder, men om en sammenhengende adferd som utvilsomt har gitt fornærmede grunn til frykt.”*⁷¹

⁶⁸ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) s. 46

⁶⁹ Rt. 2012 s. 835, avsnitt 19

⁷⁰ HR-2017-667-A avsnitt 12

⁷¹ HR-2017-667-A. avsnitt 27

Begge avgjørelsene taler for at tidsmomentet har betydning for hvor den nedre grensen går. Mens det i Rt. 2012 s. 835 ble regnet som enkeltstående hendelser at fornærmede ble utsatt for tre volds- og trusselepisoder over tre år, ble det til sammenligning regnet som ”gjentatt mishandling” at fornærmede i HR-2017-677-A ble utsatt for tre voldshandlinger på tre måneder og en voldsepisode flere måneder senere.

Den sistnevnte avgjørelsen tilsier også at der hendelsene har skjedd med tett mellomrom vil de i større grad være egnet til å fremkalle den frykten og utryggheten som er i kjerneområdet til bestemmelsen. Dersom det går lang tid mellom hver hendelse, skal det motsetningsvis mer til for å anse det som en sammenhengende mishandling. I Rt. 2012 s. 835 skjedde det få krenkelser over et langt tidsrom, og varigheten ble da brukt som et argument mot at krenkelsene hadde skapt kontinuerlig frykt for nye krenkelser.

Konklusjonen blir at den nedre grensen for ”gjentatt mishandlet” ikke blir overtrådt hvis krenkelsene fremstår som isolerte enkelthendelser. Rettspraksis illustrerer at varigheten henger tett sammen med frykten for nye krenkelser og at mishandlingens hyppighet over lang tid typisk vil påføre fornærmede den kontinuerlige frykten for nye krenkelser som er i kjernen av bestemmelsen.

4.4.3 Antall krenkelser

Spørsmålet er hvor mange krenkelser som skal til for at den nedre grensen for straffansvar blir overtrådt. Som nevnt ovenfor, taler ordlyden for at to krenkelser isolert sett er tilstrekkelig for at vilkåret ”gjentatt mishandler” er oppfylt.

I Rt. 2012 s. 1313 ble tiltalte dømt etter § 219 for at han over en periode på halvannet år ved minst åtte anledninger hadde vridd og dratt i sin gamle mors ører med stor kraft for å få henne opp trappen og til sengs. Moren utviklet misdannelser på begge ørene som følge av mishandlingen.⁷² Moren var begynnende dement og tiltalte hadde størstedelen av livet bodd sammen med henne. Dommen kan tolkes som at åtte krenkelser ble ansett tilstrekkelig til at den nedre grensen for ”gjentatt mishandler” var overtrådt, særlig sett i sammenheng med omsorgsforholdet mellom mor og sønn, at hun var gammel og svekket, samt at hun fikk skade på ørene.

⁷² Rt. 2012 s. 1313 avsnitt 7-8

I Rt. 2012 s. 835, der saksforholdet er beskrevet ovenfor, ble volden ikke ansett som den mest alvorlige og krenkelsene var spredt over tre år. Tre krenkelser ble i denne saken ikke ansett som tilstrekkelig til at den nedre grensen for ”gjentatt mishandler” var overtrådt. Fire voldshandlinger ble derimot ansett tilstrekkelig i overnevnte HR-2017-677-A. Her var imidlertid volden noe mer alvorlig, noe som indikerer at jo mer alvorlig krenkelsene er, jo lavere krav stilles det til antall krenkelser før den nedre grensen er overtrådt.

I nevnte HR-2018-112-A, der tiltalte hadde begått fire krenkelser mot sin tidligere samboer, la Høyesterett til grunn i avsnitt 25 at antall krenkelser talte for at forholdet ikke hadde karakter av mishandling. Dette kan tale for at fire krenkelser i seg selv er lite, men illustrerer også sammenhengen mellom antall krenkelser og intensiteten i krenkelsene. Det er altså ikke bare under ”alvorlig mishandler” intensiteten og grovheten i krenkelsene har betydning. Dette vil også være relevant under vurderingen av vilkåret ”gjentatt mishandler”.

Samlet sett tilsier en tolkning av rettspraksis at man ikke på generelt grunnlag kan uttale seg om hvor mange krenkelser som må til. Gjennomgangen viser at flere momenter spiller inn i helhetsvurderingen og at antall krenkelser sjelden alene vil være avgjørende. Antall krenkelser ses enten i sammenheng med krenkelsenes karakter og intensitet eller med varigheten. Få krenkelser kan være tilstrekkelig til at den nedre grensen etter straffeloven § 282 er overtrådt så lenge krenkelsene har en viss intensitet og alvorlighet. Er krenkelsene derimot mildere vil det kreves flere over lengre tid.

4.4.4 Oppsummering

Konklusjonen blir at både mishandlingens karakter, antall krenkelser, samt krenkelsenes varighet og hyppighet er relevante momenter i vurderingen av om den nedre grensen for ”gjentatt mishandler” er overtrådt. Gjennomgangen viser at momentene ofte blir sett i sammenheng. Har det over lang tid blitt begått mange krenkelser med karakter av mishandling vil den nedre grensen klart være overtrådt. Er det derimot begått få krenkelser kan likevel karakteren og intensiteten i krenkelsene føre til at den nedre grensen er overtrådt. Til sammenlikning vil det at mishandlingen kun har pågått i noen få måneder få mindre betydning hvis fornærmede utsettes for et stort antall krenkelser. Det sentrale er i hvilken grad disse momentene sett i sammenheng innebærer at fornærmede lever i et kontrollregime preget av kontinuerlig frykt for nye krenkelser.

5 Nærmere om den nedre grensen for noen utvalgte typetilfeller

5.1 Den nedre grensen for psykisk mishandling

Problemstillingen er hvor den nedre grensen for straffansvar går ved psykisk mishandling. Psykisk mishandling omfattes av vilkåret ”andre krenkelser”,⁷³ og begrepet er ikke definert i lovteksten eller lovforarbeidene.

Psykisk vold omfatter ord eller adferd som undertrykker eller på annen måte rammer fornærmede negativt, uten at krenkelsene er fysiske.⁷⁴ For at de psykiske krenkelsene skal karakteriseres som mishandling tilsier det at adferden må være av en viss alvorlighetsgrad.

I Rt. 2013 s. 879 la førstvoterende til grunn at:

*”Etter mitt syn skal det en god del mer til i en sak som gjelder psykisk mishandling enn der voldsutøvelsen er både fysisk og psykisk.”*⁷⁵

I avgjørelsen var spørsmålet om den nedre grensen for straffansvar var overtrådt der krenkelsene utelukkende var av psykisk art. Gjennom samlivet hadde tiltalte jevnlig kommet med nedsettende og nedbrytende utsagn til fornærmede. Det var imidlertid kun en krenkelse som ble konkretisert. Tiltalte hadde da fått fornærmede til å stå opp midt på natten der han kjeftet på og avhørte henne i flere timer mens hun satt naken på en stol. Høyesterett kom til at den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” ikke var overtrådt.⁷⁶

Det kan fremstå problematisk at terskelen for å anse handlingene som mishandling er høyere ved psykisk vold enn ved fysisk vold. Dette er likevel i samsvar med systemet i straffeloven der det er et større vern av den fysiske integritet, til tross for at skadevirkningene av psykiske krenkelser kan være like alvorlige.⁷⁷ Noe av forklaringen kan også være at psykiske krenkelser er vanskeligere å bevise ved at det ikke blir synlige tegn som sår, blåmerker eller

⁷³ Ot. prp. nr. 22 (2008-2009) side 198

⁷⁴ Aas og Andersen, side 61

⁷⁵ Rt. 2013 s. 879, avsnitt 31

⁷⁶ Rt. 2013 s. 879 avsnitt 36

⁷⁷ Sæther, side 532

hevvelser. Kroppsspråk og toneleie er også av stor betydning for om ord eller handlinger oppleves som psykiske krenkelser, og dette kan igjen være vanskelig å bevise.

Sammenliknes Rt. 2013 s. 879 med tilfellet i Rt. 2014 s. 695, der mor utøvet alvorlig vold mot sin 14 år gamle datter, er det også mye som taler for at det i de fleste tilfeller må være et element av fysisk vold for å kunne straffes for ”alvorlig” mishandling etter straffeloven § 282. Den psykiske volden i Rt. 2013 s. 879 med kjefting og avhør strakk seg over flere timer midt på natten, mens fornærmede var naken. Dette er klart en krenkende og skremmende opplevelse, men var likevel ikke tilstrekkelig til at vilkåret ”alvorlig mishandler” var oppfylt. Der en enkeltstående episode av fysisk vold kombineres med trusler om liknende krenkelser vil derimot terskelen for ”alvorlig mishandler” være lavere.

Heller ikke i LH-2017-45202 ble den nedre grensen ved psykisk mishandling ansett som overtrådt. Tiltalte hadde i en periode på fem måneder begått psykiske krenkelser mot sin datter og sine stebarn. Tiltalte hadde flere ganger kalt barna for ”drittunger” og bedt dem reise til ”helvete”. Han kjeftet mye og sa at han var lei av dem. Lagmannsretten la vekt på at handlingene strakk seg over en kort periode og at ”*selv om de krenkelsene barna var utsatt for samlet sett var kritikkverdige, og innebar en omsorgssvikt, [kunne] dette ikke karakteriseres som mishandling i straffelovens forstand.*” I dissensen ble det derimot vektlagt at krenkelsene dannet et mønster som gjorde at barna levde under et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for nye sinneutbrudd og krenkelser. I tillegg ble det lagt betydelig vekt på at tiltalen gjaldt krenkelser overfor barn og at handlingene gikk langt ut over grensene for barneoppdragelse.

Avgjørelsen illustrerer at den nedre grensen for straffansvar ikke bare er høyere ved en enkeltstående hendelse, men også der det har blitt utført gjentatte psykiske krenkelser.

I HR-2018-390-A ble tiltalte dømt for mishandling og her hadde det blitt begått en kombinasjon av fysiske og psykiske krenkelser. Tiltalte hadde i lenger tid begått psykisk vold mot sin samboer, og i underkant av ett år utsatt henne for fysisk vold. Han hadde dyttet henne, dratt henne etter håret og jaget henne ut av huset. Mens hun var gravid i sjette måned hadde sparket han henne på siden av låret/hoften slik at hun fikk et blåmerke med en diameter på 15 centimeter. Ved et annet tilfelle hadde han slått henne så hardt i ansiktet at det ble merker etter fingrene hans. Ved en anledning løp fornærmede ut av huset barbeint i morgenkåpen om

vinteren etter trakassering fra tiltalte.⁷⁸ Høyesterett la til grunn at tiltalte, til tross for at volden ble ansett som beskjedne, utsatte samboeren for *”en total kontroll som satte henne i konstant ubalanse og frykt, og som utgjorde psykisk mishandling av henne.”*⁷⁹ Førstvoterende la imidlertid til grunn at disse forholdene lå i nedre sjikt av hva som rammes av bestemmelsen.⁸⁰

Avgjørelsen tilsier at en nær relasjon som består av manipulering, kontroll og frykt vil kunne omfattes av straffeloven § 282, selv om krenkelsene hver for seg er beskjedne. Her kan det imidlertid argumenteres for at den fysiske volden ikke var beskjedne, særlig hendelsen der fornærmede var gravid.

Dommen taler også for at det i stor grad blir lagt vekt på den psykiske belastningen og frykten for nye krenkelser der fornærmede allerede har opplevd fysisk vold. Dette kan forklares med at for eksempel trusler virker mer reelle og skremmende hvis fornærmede har opplevd at truslene faktisk blir gjennomført. Dette kan igjen forklare hvorfor den nedre grensen for straffansvar er høyere der krenkelsene utelukkende er psykiske.

Konklusjonen blir at terskelen for å overtrå den nedre grensen for straffansvar ved psykiske krenkelser er høyere enn ved fysisk mishandling eller en kombinasjon av fysiske og psykiske krenkelser.

5.2 Den nedre grensen for oppdragervold

Spørsmålet er hvor den nedre grensen går for at oppdragervold skal anses som mishandling etter straffeloven § 282. Oppdragervold knytter seg i denne sammenhengen til krenkelser foreldre eller tilsvarende omsorgspersoner begår overfor barn som et ledd i oppdragelsen.

Oppdragervold må ses i sammenheng med barnelova.⁸¹ Det fremgår av barnelova⁸² § 30 at

”barnet må ikke bli utsett for vald eller på annen vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet.”

⁷⁸ HR-2018-390-A, avsnitt 37

⁷⁹ HR-2018-390-A, avsnitt 38

⁸⁰ HR-2018-390-A, avsnitt 39

⁸¹ Se Rt. 2014 s. 702 avsnitt 15, knyttet til straffeloven § 228 (271)

⁸² Lov om barn og foreldre 8. april 1981 nr. 7 (barnelova)

Oppdragelsesansvaret tilsier at foreldre og omsorgspersoner må ha et visst spillerom når det gjelder barneoppdragelse.⁸³ Barn trenger grenser og rammer for å lære hva som er rett og galt. Likevel må ikke voksne gå for langt ved oppdragelsen, slik at det sklir ut i vold og krenkende adferd som er skadelig for barnet og dets utvikling.

I lovforarbeidene er det lagt til grunn at all form for fysisk avstraffelse som ledd i barneoppdragelsen er uakseptabelt og vil innebære en skadelig oppdragelsesmetode. Det skal dermed lite til før fysisk maktbruk i oppdragelsen er straffbart. Fysisk vold som for eksempel slag, spark, dytting, klyping, lugging med mer, vil for eksempel kunne rammes av straffeloven 271, mens de mest alvorlige overtredelsene omfattes av straffeloven §§ 282 og 273.⁸⁴

Selv om det skal lite til for at fysisk maktbruk mot barn er straffbart må det vurderes hva som skal til for at den nedre grensen for straffansvar etter § 282 blir overtrådt.

I LH-2017-106359 ble både mor og far dømt for mishandling av datteren frem til hun var syv år gammel. Fars voldsbruk var den mest alvorlige ved at han flere ganger hadde slått datteren på hendene og på rumpa med flat hånd og noen ganger med et belte. Slagene var harde og smertefulle for barnet. Far kom også med trusler om vold. I tillegg hadde han ved noen tilfeller slått sønnen på halvannet år med flat hånd på hendene og rumpa. Det ble vektlagt at det over tid hadde blitt anvendt vold og trusler i oppdragelsen og at dette skapte frykt.

Tiltalte ble også dømt for mishandling i nære relasjoner i LB-2017-26380. Moren hadde utsatt datteren for oppdragervold fra hun var åtte til 11 år. Hun hadde gjentatte ganger slått datteren med flat hånd og ved to tilfeller slått henne med en tøffel på ryggen og beina. Den ene gangen hadde dette skjedd fordi hun kom hjem med en lue som ikke var hennes. Det ble av lagmannsretten fremhevet at volden hadde dannet et mønster for barneoppdragelsen over et ganske langt tidsrom, og at dette var over grensen for hva som er akseptabelt i oppdragelsesøyemed.

Avgjørelsene tilsier at der det brukes redskaper til å slå med vil den nedre grensen for straffansvar etter straffeloven § 282 lettere bli overtrådt. At far i førstnevnte dom slo et barn som bare var halvannet år, kan tale for at også alder er et moment.

⁸³ Tidligere var lettere klaps tillatt i oppdragelsesøyemed, se blant annet Rt. 2005 s. 1567, avsnitt 24. Dette fikk imidlertid sterk kritikk, og lettere klaps er i dag forbudt, se Ot. prp. nr. 104 (2008-2009) side 72.

⁸⁴ Ot. prp. nr. 104 (2008-2009) sammenfatning av side 37-38

I LB-2015-166040 ble moren dømt for mishandling av sønnen fra han var tre til syv år gammel. Barnet ble slått med flat hånd på rumpe, lår og overarm med middels styrke. Lillesøsteren hadde vært til stede mens krenkelsene pågikk. Selv om volden var av relativt mild art og krenkelsene ikke skjedde hyppig, mente lagmannsretten at krenkelsene påførte barna utrygghet og frykt for nye krenkelser. Det ble også vektlagt at begge barna hadde fått omfattende skadevirkninger i ettertid, som blant annet angst, posttraumatisk stresslidelse og emosjonelle vansker.

Til sammenlikning ble mor ikke dømt for mishandling i LB-2017-109994. Mor hadde slått og kløpet sine to barn mens de begge var under ti år. Ved noen tilfeller hadde hun slått den eldste sønnen med en stekespade i tre. Slagene gjorde vondt, men påførte ikke barna fysiske skader eller merker. Lagmannsretten konkluderte med at forholdet ikke kunne regnes som mishandling etter straffeloven § 282. Det ble imidlertid uttalt at saken var et grensetilfelle. Det ble lagt vekt på at selv om hendelsene var vedvarende var de en reaksjon på barnas dårlige oppførsel, noe barna visste. Det ble også vektlagt at volden ikke hadde skadet barnas utvikling og at de fremstod som velutviklede, åpne og glade.

Begge avgjørelsene taler for at det vektlegges hvordan barna fremstod. Der barna hadde tatt skade av krenkelsene talte dette for mishandling, mens det ble vektlagt motsatt der barna fremstod velutviklede. At barna ikke virker å ha tatt skade kan henge sammen med at en voldelig oppdragelse de det de kjenner til. Det bør etter mitt syn ikke være styrende for straffverdigheten av handlingene og det kan fremstå problematisk at virkninger i ettertid får såpass stor betydning.

I LH-2017-201001 ble ikke tiltalte dømt for overtredelse av straffeloven § 282, men heller for kroppskrenkelser. Tiltalte hadde fra sønnen var syv til åtte år gammel gjentatte ganger dradd han i ørene. Han hadde også kløpet ham i kinnet, sparket han bak, slått han på låret, og ved minst en anledning truet med spark hvis han ikke pusset tenner. Det ble lagt til grunn av lagmannsretten at handlingene var relatert til oppdragelsen og grensesettingen av sønnen og at selv om reaksjonene var utenfor det akseptable, dreide det seg likevel ikke om alvorlig volds- eller trusselbruk. Det ble også vektlagt at volden og truslene fremstod som situasjonsbetinget og at fornærmede kun var redd i tilknytning til konkrete konfrontasjoner med tiltalte.

I LF-2018-62353 ble også mor frifunnet for mishandling. Hun hadde fra datteren var seks til 11 år flere ganger klapset henne på rompa, holdt henne hardt i armene og ført henne til

rommet sitt med fysisk makt. Mor hadde også gitt henne høylytte irettesettelser og blant annet kalt henne ”*dum*”. Hendelsene ble ikke konkretisert utover en situasjon der datteren hadde rengjort et hamsterbur i stuen. Mor ble da sint og tok datteren i øret og på overarmene og ristet henne. Lagmannsretten la til grunn at handlingene ikke var egent til å skape et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold. De ble også i denne avgjørelsen lagt vekt på at handlingene fremstod som irettesettelser i oppdragersituasjoner, og kan ikke ses som et maktmiddel for å skaffe seg kontroll.

Avgjørelsene kan tolkes som at formålet med volden talte mot at den nedre grensen etter § 282 var overtrådt. Avgjørelsene fremstår som grensetilfeller mellom straffeloven § 282 og andre mildere straffebed. Ut fra avgjørelsene vil det ha betydning hvor alvorlig volden er, hvorfor dette har skjedd, og om handlingene er situasjonsbetinget og relatert til oppdragelse og grensesetting.

Etter gjennomgangen kan det se ut som at domstolene i stor grad legger vekt på om krenkelsene hadde et formål knyttet til oppdragelsen av barna. I tillegg legges det vekt på om barna faktisk har blitt skadet av hendelsene. Vurderingen av om § 282 får anvendelse vil da bero på barnas tåleevne, noe det ikke er dekning for i ordlyden eller forarbeidene. Det er klart at det skal en del til for at krenkelsene skal omfattes av straffeloven § 282, men etter mitt syn bør dette bero på krenkelsenes karakter, intensitet, varighet og hyppighet, og ikke formålet med krenkelsene eller barnas tåleevne.

5.3 Barn som er vitne til at deres nærmeste utsettes for mishandling

Spørsmålet er hvor den nedre grensen for straffeansvar går når barn er vitne til at deres nærmeste utsettes for mishandling i nære relasjoner.

I lovforarbeidene er det uttalt at:

”Barn rammes av vold i nære relasjoner på ulike måter – enten ved selv å være direkte utsatt eller ved å leve i en situasjon der de ser og hører at mor blir utsatt for

*vold fra far...[Barna lever] med en knugende frykt for fars vold også der voldshandlingene i seg selv utelukkende er rettet mot mor.*⁸⁵

Høyesterett fastslo første gang i Rt. 2010 s. 949 at tilfeller der barn er vitne til mishandling av sine nærmeste, er en selvstendig overtredelse av straffeloven § 282.⁸⁶ Det ble lagt til grunn at ordlyden ikke er til hinder for at indirekte mishandling kan falle inn under alternativet ”andre krenkelser”.⁸⁷ Dette skiller mishandlingsbestemmelsen fra andre straffebud, der barnets opplevelse kun vil være et skjerpene moment ved straffutmålingen jf. straffeloven § 77 bokstav l). At barnet også regnes som krenket markerer at barnet har et særskilt behov for vern mot en utrygg og ustabil oppvekst.

Lovforarbeidene og rettspraksis tilsier likevel at barna må se, høre eller være kjent med mishandlingen. Det er ikke tilstrekkelig at barna lever i et hjem der mishandling skjer dersom de ikke er klar over det. Det er barnas kontinuerlige frykt for nye krenkelser mellom foreldrene lovforarbeidene særlig legger vekt på.

I Rt. 2011 s. 1403 avsnitt 16 ble det konstatert at mishandling vil ramme flere i familien enn de som opplever volden direkte og at dette er en del av helheten ved mishandling i nære relasjoner. HR-2018-112-A fastslo imidlertid at det ikke vil utgjøre et selvstendig straffbart forhold etter § 282 at voksne opplever at noen andre blir utsatt for vold. Dette er dermed en sentral avgrensning av bestemmelsens anvendelsesområde.

I Rt. 2015 s. 827 ble tre yngre søsken regnet som fornærmede etter straffeloven § 219 som følge av at de var vitne til fars mishandling av de to eldre søsknene. Avgjørelsen tilsier at også foreldres mishandling av søsken vil føre til at den nedre grensen for straffeansvar er overtrådt overfor barna som er vitne til mishandlingen.

Et foreldrepar ble dømt for indirekte mishandling av sine fire barn LE-2017-68515. Her hadde foreldrene ved flere anledninger utøvd vold og trusler mot hverandre mens barna så på, hørte på eller fikk kjennskap til hendelsene i ettertid. De to eldste barna hadde ved alvorlige voldsepisoder gått mellom for å hjelpe moren. Barna gav uttrykk for en utrygg hjemmesituasjon preget av gjentagende konflikter mellom foreldrene som jevnlig endte med

⁸⁵ NOU 2003:31 side 62

⁸⁶ Barnet vil som følge av dette ha et selvstendig krav på oppreisning etter Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven), jf. § 3-5 første ledd bokstav b, jf. § 3-3.

⁸⁷ Rt. 2010 s. 949 avsnitt 15 og 16

høylytt krangling, skriking og vold. De forklarte likevel ikke at de levde med en kontinuerlig frykt, men dette ble ikke ansett avgjørende da det kunne forklares med at de var vokst opp under disse forholdene. Det kunne ikke kreves at det ble påvist konkrete skadevirkninger hos barna som skyldes foreldrenes adferd mot hverandre.

Dommen tilsier dermed at det sentrale var om krenkelsene var egnet til å skape frykt for nye krenkelser mellom foreldrene, ikke om de faktisk har gjort det. Dette er også i samsvar med det som er lagt til grunn for vilkåret ”alvorlig mishandler”.

Konklusjonen blir at den nedre grensen for straffansvar er overtrådt når barnet ser, hører eller opplever at en nærstående mishandles. Det legges vekt på om mishandlingen barnet er vitne til er egnet til å skape en kontinuerlig frykt for nye krenkelser mellom de nærstående.

Bestemmelsens kjerneområde vil derfor også være relevant ved den nedre grensen for barn som er vitne til mishandling.

5.4 Den nedre grensen for passiv medvirkning til mishandling

Det fremgår av straffeloven § 15 at ”*et straffebed rammer også den som medvirker til overtredelsen, når ikke annet er bestemt.*” Man kan derfor straffes for medvirkning til mishandling etter straffeloven § 282. I norsk rett opereres det med tre hovedformer for medvirkning: fysisk-, psykisk- og passiv medvirkning.⁸⁸ I relasjon til straffeloven § 282 er passiv medvirkning særlig aktuelt, og det avgrenses derfor mot en nærmere behandling av fysisk og psykisk medvirkning.

Spørsmålet blir derfor hvor den nedre grensen for straffansvar går ved passiv medvirkning etter straffeloven § 282. Det fremgår av lovforarbeidene at:

”Om passivitet skal bedømmes som straffbar medvirkning, beror på en tolking av det enkelte straffebed og de nærmere omstendighetene i saken. Hvis en person har en spesiell plikt til å hindre at en straffbar handling blir begått, skal det mindre til for at passivitet bedømmes som straffbar medvirkning. Ren passivitet vil heller ikke her normalt være tilstrekkelig som grunnlag for et medvirkningsansvar. Blir passiviteten

⁸⁸ Se blant annet Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) side 411-412 og Grønning, Husabø og Jacobsen, side 320

*derimot oppfattet som et samtykke til at hovedgjerningen blir begått, vil kravene til straffbar medvirkning være oppfylt.*⁸⁹

I Rt. 2013 s. 1015 kom ankeutvalget i den mye omtalte Christoffer-saken til at ren passivitet kan etablere straffeansvar i saker der det foreligger handleplikt i kraft av omsorgsansvar for et barn.

En tolkning av rettspraksis tilsier dermed at mishandling av barn etter straffeloven § 282 er i kjernen av når det kan dømmes for passiv medvirkning. Dette henger sammen med den nære tilknytningen mellom foreldre og barn.

I HR-2018-1552-U avviste ankeutvalget at det kunne ankes over feil ved bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet i LE-2017-101927. Mor ble dømt for passiv medvirkning til mishandling. Det ble lagt til grunn at mor forstod at begge barna ble utsatt for krenkelser fra far og at hun derfor hadde plikt til å handle. Hun kunne for eksempel varsle sine eldre barn om farens handlinger, søke hjelp hos sitt sosiale nettverk som hun selv fortalte om, eller ved å flytte barna ut av hjemmet. Som omsorgsperson for barna hadde hun en særlig plikt til å gripe inn og hennes unnlattelse utløste derfor medvirkeransvar etter straffeloven § 219.

Problemstillingen var også aktuell i LE-2015-55277. Her hadde far utøvd vold mot felles barn og særkullsbarn i form av blant annet spark, slag og klyping. Mor og tiltalte tilbrakte mesteparten av tiden sammen i en liten bolig med få rom. Far flyttet ut en kort periode etter en voldsepisode og deltok på sinnemestringskurs uten å fullføre. Dette hadde mor kunnskap om. Hun hadde også hatt tilbud om tiltak som flytting eller omsorgsovertakelse fra barnevernet, men ønsket ikke dette. Lagmannsretten kom dermed til at mor som barnas primære omsorgsperson hadde en særlig plikt til å gripe inn. Hennes unnlattelse førte til at hun ble dømt for passiv medvirkning.

Avgjørelsene illustrerer at omsorgspersoner for barn har en handleplikt når de har konkrete holdepunkter for at den andre forelder mishandler barna. Dommene taler også for at der medvirkeren er i kontakt med barnevernet eller andre utenforstående oppstår det en særlig plikt til å reagere. Det er dermed medvirkerens kunnskap og muligheter til å gripe inn som blir avgjørende for om den nedre grensen for medvirkning til mishandling etter straffeloven § 282 blir overtrådt.

⁸⁹ Ot. prp. 90 (2003-20004) side 412

Til sammenlikning ble mor i LH-2014-115515 frifunnet for passiv medvirkning.

Lagmannsretten tok utgangspunkt i at vurderingstemaet er *”hva som utfra den konkrete situasjonen er rimelig å forvente av omsorgspersonen”*. Ved den konkrete vurderingen ble det lagt vekt på at morens tilstedeværelse i hjemmet til en viss grad beskyttet barnet mot farens handlinger og at moren gjentatte ganger hadde forsøkt å hindre faren i å krenke barnet. Moren hadde også ved flere anledninger følt seg truet av ektefellen blant annet ved at han rettet en kniv mot henne. Hun kunne verken lese eller skrive da hun kom til Norge, hadde minimal kjennskap til det norske samfunnet, inkludert hjelpeapparatet og helsevesenet, og var på alle måter avhengig av sin ektemann.

Avgjørelsen taler for at det ikke kreves like mye dersom medvirkeren mangler kunnskap om mulighetene som finnes for å si ifra om mishandlingen. Dette kan likevel kritiseres ved at dette er noe medvirkeren bør finne ut av i situasjoner der barn faktisk opplever mishandling. Dommen kan imidlertid forstås som at det var formildende at mor selv var truet og redd ektemannen, og at det derfor ville være vanskeligere å si ifra. Avgjørelsen kan videre tilsi at det kreves formildende omstendigheter for å frifinnes for passiv medvirkning der man har kunnskap om mishandlingen av barnet.

Konklusjonen blir at den nedre grensen for passiv medvirkning etter straffeloven § 282 er overtrådt når barnets omsorgsperson unnlater å gripe inn til tross for at vedkommende har en handleplikt. En handleplikt foreligger når medvirkeren har kunnskap om mishandlingen og gode muligheter til å avverge krenkelsene.

6 Avsluttende kommentar

Analysen illustrerer at straffeloven § 282 er en sammensatt forbrytelse med mange vilkår som krever tolkning. Etter en tolkning av rettskildene har det blitt klarere hvor den nedre grensen for straffansvar går etter straffeloven § 282, og hvilke momenter som er relevante i vurderingen.

Det skal lite til for å omfattes av personkretsen opplistet i bokstav a) til e). Det sentrale er at det foreligger en viss nærhet og en psykologisk binding mellom fornærmede og gjerningspersonen.

For at den nedre grensen for ”alvorlig mishandler” er overtrådt ses det særlig hen til intensiteten og grovheten i krenkelsene, skadepotensialet, den psykologiske bindingen og om flere handlingsalternativer er begått.

Ved ”gjentatt mishandler” vil både varigheten, antall krenkelser og mishandlingens karakter være avgjørende for om den nedre grensen er overtrådt. Intensiteten i krenkelsene vil også være relevant under ”gjentatt”, særlig der det er begått få krenkelser.

Den nedre grensen vil også variere ut fra hvilket typetilfelle forholdet faller innunder. Terskelen for straffansvar er for eksempel høyere ved psykiske krenkelser enn ved fysiske krenkelser eller ved en kombinasjon av fysiske og psykiske krenkelser.

Det er ikke mulig eller ønskelig å gi en uttømmende liste over hvilke krenkelser som omfattes av straffeloven § 282, til det er bestemmelsen for kompleks. Likevel er det at psykiske krenkelser omfattes av bestemmelsen noe som etter mitt syn kunne fremgått tydeligere av lovteksten, særlig fordi lovforarbeidene signaliserer et ønske om å fremheve slike krenkelser.⁹⁰

Ved spørsmålet om den nedre grensen for straffansvar etter § 282 er overtrådt er det i rettspraksis gjennomgående lagt vekt på om fornærmede lever i et regime preget av frykt for nye krenkelser. Dette er ikke et vurderingstema som kan leses direkte ut av lovens ordlyd eller som fremgår av forarbeidene. Samtidig er det ikke en utvidende tolking av ordlyden, men heller en presisering fra Høyesterett om hva som nærmere ligger i ”mishandler”. Etter mitt

⁹⁰ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) side 36

syn har likevel rettspraksis i noen saker lagt for stor vekt på hvorvidt fornærmede lever i et regime, og frifunnet den tiltalte på tross av omfattende krenkelser. At man i praksis anvender en høyere terskel for straffansvar enn det som fremgår av bestemmelsens ordlyd er problematisk. Hensynet til forutberegnelighet tilsier derfor at det som i praksis anses som kjerneområdet til bestemmelsen burde lovfestes.

Etter mitt syn kan dette eksempelvis gjøres ved å legge til et andre ledd som presiserer at *”i vurderingen av om mishandling er begått skal det legges vekt på om fornærmede lever i et regime preget av kontinuerlig frykt for nye krenkelser”*.

Litteraturliste

Lover

Grunnloven	Lov 17. Mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov
Straffeloven	Lov 22. mai 1902 nr. 10 om straff
Skadeserstatningsloven	Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning
Arvelova	Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m.
Barnelova	Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre
Straffeprosessloven	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker
Ekteskapsloven	Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap
Barnevernloven	Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester
Partnerskapsloven	Lov 30. april 1993 nr. 40 om registret partnerskap
Straffeloven	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff
Endringslov	EL 21. desember 2005 nr. 131 Lov om oppheving av lausgjengarlova og om endringar i straffelova o.a. (eige straffebod mot vald i nære relasjonar o.a.).
Endringslov	EL 25. juni 2010 nr. 46 Lov om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Lovforarbeider

Ot. prp. nr. 35 (1978–1979)	Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)
-----------------------------	---

NOU 2003:31 (2003)	Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner.
Ot. prp. nr. 90 (2003-2004)	Om lov om straff (straffeloven)
Ot. prp. nr. 113 (2004-2005)	Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)
Innstilling O. nr. 10 (2005-2006)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om oppheving av lausgjengarlova og om endringar i straffelova o.a. (eige straffebod mot vald i nære relasjonar o.a.)
Ot. prp. nr. 73 (2007-2008)	Om lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere)
Ot. prp. nr. 22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Ot. prp. nr. 104 (2008-2009)	Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv)
Prop. 97 L (2009–2010)	Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)

Høyesterettspraksis

Rt. 1973 s. 442

Rt. 2005 s. 1567

Rt. 2010 s.129

Rt. 2010 s. 949

Rt. 2011 s. 1403

Rt. 2011 s. 1412

Rt. 2012 s. 835

Rt. 2012 s. 1313

Rt. 2013 s. 329

Rt. 2013 s. 879

Rt. 2013 s. 1015

Rt. 2014 s. 695

Rt. 2014 s. 702

Rt. 2015 s. 827

HR-2017-667-A

HR-2018-112-A

HR-2018-390-A

HR-2018-1552-U

Lagmannsrettspraksis

LA-2016-197655

LA-2017-102839

LB-2015-166040

LB-2016-35137

LB-2016-52065

LB-2017-1017

LB-2017-26380

LB-2017-86818
LB-2017-109994
LB-2017-131328
LE-2015-55277
LE-2017-68515
LE-2017-101927
LE-2017-192370
LF-2016-198958
LF-2017-197923
LF-2018-62353
LG-2016-72427
LG-2017-91663
LG-2018-52038
LH-2014-115515
LH-2017-45202
LH-2017-106359
LH-2017-201001

Litteratur

Aas, Geir og Tore Andersen, ”*Mishandlingsbestemmelsen – En evaluering av loven mot mishandling i nære relasjoner jf. Strl. § 219 (§282/283)*” (Oslo 2017)

Andenæs, Johs. *"Alminnelig strafferett"*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, (Oslo 2016)

Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *"Frihet, forbrytelse og straff- en systematisk fremstilling av norsk strafferett"* (Bergen 2016)

Matningsdal, Magnus, *"Norsk spesiell strafferett"*, 2. Utgave (Bergen 2016)

Mevik, Kate, Ole Greger Lillevik, Oddbjørg Edvardsen (red.), Gunnhild Vehusheia, *"Vold mot barn- teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger"*, (Oslo 2011)

Sæther, Knut Erik, *"Rettsavklaring og rettsutvikling – festskrift til Tore Schei"*, (Oslo 2016)

Rapporter

Justis- og beredskapsdepartementet, *"Et liv uten vold- Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014–2017"*

Rasmussen, Ingeborg, Steinar Strøm, Sidsel Sverdrup, Haakon Vennemo, *"Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner"*, Vista Analyse, Rapport 2012/41

Thoresen, Siri og Ole Kristian Hjemdal (red.), *"Vold og voldtekt i Norge- En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv"*, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Rapport 1/2014